

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2014

Bc. Ludmila Ambrosová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Křesťanství a islám ve středověké evropské společnosti

Bc. Ludmila Ambrosová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Křesťanství a islám ve středověké evropské společnosti

Bc. Ludmila Ambrosová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar DEMJANČUKOVÁ CSc.

Katedra filosofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda vyslovila poděkování vedoucí mé diplomové práce Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové CSc. za její odborné vedení; za náměty, rady a připomínky, jež mi pomohly při zpracování mnou zvoleného tématu.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. DUCHOVNÍ VÝCHODISKA KŘEŠŤANSTVÍ A ISLÁMU	3
2.1 Ježíš Nazaretský a vznik křesťanství	3
2.1.1 Křesťanská Bible	4
2.1.2 Křesťanská víra	5
2.1.3 Zásadní rozkol v křesťanství.....	6
2.2 Islám a Muhammad	8
2.2.1 Korán	11
2.2.2 Sunna	13
2.2.3 Muslimská víra.....	14
2.2.4 Zásadní rozkol mezi muslimy	19
3. INTERAKCE KŘEŠŤANŮ A MUSLIMŮ	20
3.1 Ideové střety judaismu, křesťanství a islámu	22
3.2 Ideové střety křesťanství a islámu	26
3.3 Muslimský postoj vůči křesťanům a jejich víře	34
3.4 Křesťanský postoj vůči muslimům a jejich víře.....	38
3.5 Kulturní střety.....	45
3.6 Obchodní střety.....	51
4. DĚJINNÝ KONTEXT – VÁLEČNÉ STŘETY A DIPLOMATICKÉ STYKY KŘEŠŤANŮ A MUSLIMŮ	53
4.1 Muslimové na Blízkém východě 7. – 11. století.....	54
4.2 Křížové výpravy.....	59
4.2.1 První křížová výprava	62
4.2.2 Druhá křížová výprava.....	68
4.2.3 Třetí křížová výprava	71
4.3 Vývoj na Blízkém východě 12. – 15. století.....	74
4.4 Muslimové na Pyrenejském poloostrově.....	79
5. ZÁVĚR	85
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	87
7. RESUMÉ	90

1. ÚVOD

Téma, které jsem si zvolila pro svoji diplomovou práci, je Křesťanství a islám ve středověké evropské společnosti. Cílem práce je podat pohled na středověkou křesťanskou a muslimskou společnost, která byla především v oblastech Pyrenejského poloostrova, Malé Asie a Blízkého východu vzájemně konfrontována. Přestože Malá Asie a Blízký východ geograficky již nepatří do Evropy, byl na tyto vzájemné konfrontace křesťanů a muslimů v práci kladen zřetel, jelikož se v této oblasti ve středověku rozprostíralo významné teritorium Byzance, docházelo zde k četným střetům křesťanství a islámu v době křížových výprav, proto považuji tyto vzájemné interakce za důležité.

V první části práce budou stručně představeny duchovní východiska křesťanství a islámu jako je vznik těchto náboženství, působení Ježíše a Muhummada, základní údaje o Bibli a Koránu, základy křesťanské víry a víry muslimské. Tento materiál má sloužit pro úvod do problematiky vzájemných ideových souznění a rozporů těchto dvou náboženských systémů. Tato kapitola obsahuje i stručné nastínění faktu, že ani křesťanství ani islám nejsou náboženstvími jednotnými, nýbrž od prvopočátků podléhají jistému rozkolu.

Druhá kapitola s názvem Interakce křesťanů a muslimů obsahuje podkapitoly, ve kterých jsou rozebírány ideové střety judaismu, křesťanství a islámu, postoje křesťanů vůči muslimům, muslimů vůči křesťanům a významné kulturní a obchodní střety. Při rozboru ideových východisek těchto třech monoteistických systémů dochází k porovnávání islámu s křesťanstvím, kdy islám, jako nejmladší náboženský systém ve své víře již mohl reagovat na dříve zjevená náboženství. Křesťanští duchovní ve středověku však také zpětně hledali odkazy na muslimy v Novém zákoně: „*Drazí, je tu poslední hodina. Slyšeli jste, že přijde Antikrist? Ted' se objevila spousta antikristů, a tak víme, že je poslední hodina.*“ (1J 3:18)

Třetí kapitola této práce se pokusí čtenáři nastínit zásadní dějinný vývoj započatý prvotní expanzí islámu v 7. století až do konce středověku, tj. do roku 1492. Tento časový úsek téměř 900 let zahrnuje nepřehledné množství dějinných událostí a svědectví, proto jsem se zaměřila jen na vybrané, zásadní dějinné zvraty v křesťansko-muslimském soužití. Vybrala jsem zásadní mezníky, kdy došlo k mocenským zvrátům uvnitř muslimského světa. Z událostí vztahujících se k oblasti východního Středomoří jsem se zaměřila na vylíčení prvních tří křížových tažení, jelikož v pozadí těchto dějinných událostí můžeme pozorovat jak první úspěchy křesťanských bojovníků, existují důkazy o koexistenci křižáků s muslimy, ale tak můžeme pozorovat četné náboženské, fanatické zapálení a vzájemnou nevraživost. Bohužel prostor v této práci mi již neumožnil podrobnější vylíčení dějinných souvislostí v celé oblasti Středomoří, proto v závěru kapitoly dostalo prostor rámcové nastínění dějin na Pyrenejském poloostrově pod muslimskou nadvládou.

Pro zpracování diplomové práce bylo použito dostupných a relevantních odborných zdrojů, zabývajících se problematikou křesťanství a islámu. Jako výchozí zdroj slouží primárně Bible – Nový zákon a Korán, dále pak dílo Richarda Fletchera *Kříž a půlměsíc*, který nastiňuje zásadní body konfrontací křesťanů a muslimů a kniha *Křesťanství a islám* Hanse Künga a Josefa Van Esse, kteří udávají pohled na islámskou a křesťanskou věrouku očima křesťana a muslima. Za zajímavá považuji svědectví muslimských kronikářů z období křížových výprav, která v této práci dostala náležitý prostor. Při zpracování práce byla použita metoda interpretace, historicko-analytická metoda a komparace.

2. DUCHOVNÍ VÝCHODISKA KŘESŤANSTVÍ A ISLÁMU

2.1 Ježíš Nazaretský a vznik křesťanství

Předpokladem pro vznik křesťanství je život a působení Ježíše Nazaretského, nicméně Ježíš není zakladatelem náboženského systému. Charakter historických pramenů nám nedává mnoho historicky podložených faktů o životě Ježíše a jeho činech.¹ Pravděpodobně se narodil mezi léty 7 – 4 př. n. l. v judském městečku Betlémě. Přijal křest od Jana Křtitele a tímto aktem započalo Ježíšovo veřejné vystupování. Dle Evangelíí putoval Ježíš se svými blízkými (apoštoly) po kraji a konal nejrůznější zázraky (Bůh je konal prostřednictvím Ježíše), pomáhal chudým a veřejně kázal příchod Božího království.² Na otázku za koho se Ježíš považoval, není jednoznačná odpověď, pravděpodobně se cítil být zmocněn Bohem a považoval se za Syna člověka, který svým vystoupením dá do pohybu příchod nebeského království.³

Možná politicky nebezpečné kázání Ježíše, možná jeho spory v jeruzalémském chrámu stály za ukřižováním Ježíše, který by následně vzkříšen, zjevuje se věrným ženám a apoštolům a poté vstoupil na nebesa. Zjevil se i Pavlovi z Terstu, který tímto přešel ze strany nepřátel raných křesťanů do pozice šířitele tohoto systému. Především díky jeho neúnavné misijní činnosti je křesťanství nabízeno všem lidem, kteří jsou ochotni naslouchat. Nově vznikající náboženství se dostává do vážného sporu s židovskými obcemi. Pavel prosadil, že Ježíšovo poselství je určeno i jiným národům, a že je nezávazuje k dodržování židovské náboženské praxe, což definitivně křesťanství oddělilo od judaismu.

¹ FUNDA, Otakar. *Ježíš a mýtus o Kristu*, s. 119.

² ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*, s 16 - 18.

³ FUNDA, Otakar. *Ježíš a mýtus o Kristu*, s. 119.

Věřící nově vznikuvšího systému se zpočátku museli vypořádat se zákazem jejich víry a s periody tvrdého potlačování víry. Zásadní moment přichází až roku 313, kdy císař Konstantin Ediktem milánským označil křesťanství za povolené náboženství.

2.1.1 Křesťanská Bible

V prvních letech po ukřižování Ježíše, se zvěsti o jeho působení předávaly ústně. *„Synoptická Evangelia, která vznikají s odstupem třiceti až padesáti let po Ježíšově ukřižování, zachycují různé vrstvy ústní i písemné tradice. Nevznikají s kronikářským záměrem uchovat věrnou paměť na Ježíše, ale jsou nesena vírou, kterou přijímají, sdílejí, předávají i ztvárňují, tedy vírou raněkřesťanské tradice i vírou svých autorů i redaktorů, že Ježíš je živ, že je Pán. Evangelia jsou koncipována jako raněkřesťanská kázání, která Ježíše, toho ukřižovaného, zvěstují zmrtvýchvstalým Kristem.“*⁴

Byla potřeba získat nástroj podporující jednotu vyznání. K první dochované redakci kanonizace křesťanské Bible došlo kolem roku 200. Tzv. Kánon Muratoriho obsahoval 4 Evangelia, většinu Epištol, Zjevení Janovo a Zjevení Petrovo, ale konečnou verzi, tak jak známe Nový zákon i my získal až ve 4. století. Z judaismu převzatý Starý zákon a křesťanský Nový Zákon, který obsahuje 27 spisů, tvoří Bibli.⁵ Skládá ze synoptických Evangelii Marka, Matouše a Lukáše a čtvrtého Evangelia Janova. V Evangeliiích se dozvídáme „radostné zvěsti“ o působení Ježíše Krista, které se však navzájem odlišují. O počátcích církve a šíření křesťanství se můžeme dočíst v Skutcích svatých apoštolů. Nový zákon dále obsahuje čtrnáct Pavlových Epištol, Jakubovu Epištolu, dvě Petrovi, tři Janovy, Epištolu Judovu a Zjevení Janovo.⁶

⁴ FUNDA, Otakar. *Ježíš a mýtus o Kristu*, s. 269.

⁵ FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo*, s. 15.

⁶ ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*, s. 30.

„Oddíl, v němž Pavel v I. listu Korintským recituje formuli víry, patří pro celé křesťanství k těm nejcentrálnějším.“⁷ Pavlova formule víry obsahuje dvě zásadní věty: Kristus zemřel na naše hříchy. Byl vzkříšen třetího dne a jedná se o základní identitu křesťanské víry. Křesťané považují texty Bible za možnost setkání s Božím slovem a biblické texty jsou chápány jako svědectví o Božím zjevení a o lidské zkušenosti s Bohem. Při vzniku Písma se připouští mimo zjevení Boží i působení lidského činitele.⁸

Původní jazyky, v nichž je sepsána Bible, jsou aramejšтина a hebrejšтина (Starý Zákon), řečtina je použita v Novém Zákoně. Ve 3. století byl Starý Zákon přeložen do řečtiny jako tzv. Septuaginta. První překlad Bible do latiny je označován jako Vulgáta a byl uskutečněn na přelomu 4. a 5. století.⁹

2.1.2 Křesťanská víra

V polovině 2. století bylo potřeba vymezit pravé poselství Evangelíí od různých učení, která do církve proudila od pohanů a nejrůznějších filosofických směrů, proto byla ve snaze doložit lidství Ježíše a stvoření světa Bohem, otcem Ježíše, postupně zformulována „pravidla víry“, která byla považovaná za ekumenická. První, „Apoštolské vyznání víry“¹⁰ vzniklo kolem roku 500 v prostředí západní liturgie, východ ho sice nikdy plně nepřijal, ale ani neodmítl. Mezi další zásadní, především pro východní

⁷ FUNDA, Otakar. *Ježíš a mýtus o Kristu*, s. 212.

⁸ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 28.

⁹ TOMKINS, Stephen. *Stručné dějiny křesťanství*, s. 39 - 41.

¹⁰ Apoštolské vyznání víry se dělí na tři hlavní články o Bohu Otci, Synu a Duchu svatém a na dvanáct částí: I. 1. Věřím v Boha Otce všemohoucího, stvořitele nebe i země, II. 2. i v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho, jenž se počal z Ducha svatého, narodil se z Marie Panny, 4. trpěl pod Pontským Pilátem, byl ukřižován, umřel a byl pohřben, 5. sestoupil do pekel, třetího dne vstal z mrtvých, 6. vstoupil na nebesa, sedí na pravici Boha Otce všemohoucího, 7. odtud přijde soudit živých i mrtvých. III. 8. Věřím v Ducha svatého, 9. svatou církev obecnou, svatých obcování, 10. hříchů odpuštění, 11. těla z mrtvých vzkříšení 12. a život věčný. Amen.

křesťany můžeme uvést „Nikajsko-cařihradské vyznání víry“¹¹. Text byl navržen na Nikajském koncilu roku 325 a definitivně bylo přijato na Chalkedonském koncilu roku 451.¹²

Zvláštností křesťanství je, že Bůh je tzv. trojjediný, což znamená, že vystupuje jako Otec, Syn i Duch Svatý. *„Bůh je vždy Otec, Syn a Duch. Početí Ježíše neznamena, že vzniká nový Bůh – Syn, ale že Bůh jako Syn v člověku Ježíši přijímá na sebe podobu člověka, takže on sám je člověkem.“*¹³

Křesťanství je náboženství kosmopolitní, ke spáse může dojít každý bez ohledu na národní příslušnost nebo sociální postavení. Bůh je milosrdný a odpouštějící, proto i hříšník může dojít ke spáse, protože mu budou jeho hříchy odpuštěny.

2.1.3 Zásadní rozkol v křesťanství

Křesťanské hnutí bylo od svých prvopočátků diferencované. Jednotlivé církve vznikaly odděleně kolem území Středozevního moře. Křesťany však v prvních staletí spojoval do jednoho společenství vztah vzájemné jednoty, uvědomění, že jsou lidem Božím, vlastnictví společné tradice o Ježíšovi a brzy se rozšířil i akt křtu.¹⁴ Mezi křesťanskými hnutími probíhala

¹¹ Znění Nikajsko-cařihradského vyznání víry: Věřím v jednoho Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země, všeho viditelného i neviditelného. Věřím v jednoho Pána Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího, který se zrodil z Otce přede všemi věky: Bůh z Boha, Světlo ze Světla, Pravý Bůh z Pravého Boha, zrozený, nestvořený, jedné podstaty s Otcem, skrze něhož všechno je stvořeno. On pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil z nebe, skrze Ducha svatého přijal tělo z Marie Panny a stal se člověkem. Byl za nás ukřižován, za dnů Pontia Piláta, byl umučen a pohřben. Třetího dne vstal z mrtvých podle Písma. Vstoupil na nebe, sedí po pravici Otce. A znovu přijde, ve slávě, soudit živé i mrtvé a jeho království bude bez konce. Věřím v Ducha svatého, Pána a Dárce života, který z Otce i Syna vychází, s Otcem i Synem je zároveň uctíván a oslavován a mluvil ústy proroků. Věřím v jednu svatou, všeobecnou apoštolskou Církev. Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchů, očekávám vzkříšení mrtvých a život budoucího věku.

¹² FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo*, s. 14.

¹³ RATZINGER, Josef. *Úvod do křesťanství*, s. 186.

¹⁴ FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo*, s. 11 - 12.

prostřednictvím dopisů vzájemná komunikace a formulovaly se pokusy o jednotnou formu vyznání.¹⁵

Jako výraz snahy o jednotu církví pořádali biskupové jednotlivých měst koncily se záměrem vzájemného potvrzení toho, že se jednotlivé církve přes nejrůznější rozdíly uznávají. V dobách, kdy bylo křesťanství ze strany římské moci pronásledováno, měly formu provinčních synod. Ovšem po uznání křesťanské víry byly svolávány koncily již z iniciativy císaře, jedná se o tzv. ekumenické koncily. V důsledku těchto koncilů dochází k hierarchizaci představitelů církví. Biskupové velkých měst si začali usurpovat právo na předsednictví na koncilech, čímž dochází i ke vzájemné rivalitě mezi biskupy.¹⁶

V oblastech byzantského území od 5. století, tedy v době před vznikem islámu, již vznikají četné křesťanské hereze. Docházelo k případům, že heretici tvořili většinu křesťanského obyvatelstva. Od křesťanství se vyprofilovali nestoriáni, kteří zdůrazňovali lidskou podstatu Krista, jejich protiklad tvořil monofyzitismus, který naopak kladl důraz na jeho božskou podstatu. Obě učení byla na církevních koncilech početným sněmem duchovních v 5. století zavržena jako kacířská. K dalším herezím patří křesťanské, egyptské hnutí, tzv. koptové, církev arménská nebo křesťanské obce v Sýrii, tzv. jakobité. Všechna tato hnutí byzantská vláda v různých obdobích s různou intenzitou perzekvovala.¹⁷

Během 11. století však dochází k zásadní události v historii křesťanského středověku, k rozpadu křesťanstva na církve západní a východní. Rok 1054 můžeme označit za zlomový rok pro křesťanstvo. Ideová příčina sporu, byla podoba Boží trojice, a sice zda Svatý duch je z Boha-otce nebo i Boha-syna. Nejednalo se pouze o rozkol uvnitř církve, rovněž rozdíly mezi kulturou západu a východu byly obrovské. Hlavní

¹⁵ FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo*, s. 13.

¹⁶ FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo*, s. 17 - 18.

¹⁷ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 19.

příčina rozkolu však byli spory o moc mezi představiteli církve a vyvrcholil v okamžiku, kdy si římský papež přirkl vládu nad celým křesťanstvem. Po rozdělení křesťanství se do čela na západě postavil římský papež a na východě konstantinský patriarcha.¹⁸ Výrazně rozdílly panovali i v praktikování církevního života. Západ chtěl sloužit liturgii výhradně v latině, zatímco východ se snažil opírat o živé jazyky, především pak řečtinu. Východní církve neuznávala na západě prosazovanou povinnost celibátu, ale prosazovala povinnost duchovních se neholit.¹⁹

Na přelomu 11. a 12. století došlo k dalšímu zásadnímu mezníku ve vztahu duchovní a světské moci v prostředí západního křesťanstva, k tzv. boji o investituru. Je to konflikt mezi papežskou a císařskou mocí o politický vliv. Spor byl zažehnán, když papež souhlasil s císařovou přítomností u volby nejvyšších duchovních a císař odsouhlasil jejich kanonickou volbu. Tím došlo k teoretickému oddělení církevní a světské moci.²⁰

2.2 Islám a Muhammad

Slovo islám je odvozeno od arabského slova „aslama“, což znamená podrobit se nebo odevzdat se Bohu.²¹ Počátky islámu muslimové nespojují s životem a působením Muhammada, nýbrž jeho kořeny zasazují do časů Noeho, Adama a Mojžíše, přičemž ale za zakladatele víry považují Boha, Alláha.²² Funkce Muhammada byla zprostředkovatelská. Muhammad neměl založit nový náboženský systém, ale pouze zprostředkovat Boží poselství arabské společnosti, stejně jako před ním již bylo toto poselství

¹⁸ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 41.

¹⁹ Tamtéž, s. 9.

²⁰ Tamtéž, s. 9.

²¹ PAVLINCOVÁ, Helena. HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 564.

²² 'ABD AL-'ÁTÍ, Hammudah. *Zaostřeno na islám*, s. 23.

zjeveno právě např. Ježíšovi, Mojžíšovi nebo Abrahámovi. Část proroků má tedy islám společné s judaismem a křesťanstvím.²³

V době vzniku islámu bylo nutné sjednotit nejednotnou, okolním světem marginalizovanou arabskou, polyteistickou společnost, která se sdružovala pouze do rodových klanů, které mezi sebou často válčili, pravděpodobně proto islám zakázal boj muslima proti muslimovi. Také nově vzniklé společenství věřících, tzv. *umma*, vyžadovala větší míru sounáležitosti.²⁴ Teologie a právo se vyvíjely společně a tyto dvě disciplíny tvořily státopornou a zákonodárnou moc islámu.²⁵

Muhammad se pravděpodobně narodil roku 570 n. l. jako pohrobek. Ve věku 6 let umírá i jeho matka Amína a sirotka se ujímá jeho děd Abd al-Muttaliba a později i strýc z matčiny strany Abú Tálíb. Rodiče Muhammada patřily do rodu Hášimovců, větve mocného a bohatého mekkánského kmene Kurajšovců. Tento kmen nejen Mekce vládl, ale i střežil svatyni Kaabu.²⁶ Ve svých dvaceti pěti letech se nechal najmout do služeb u bohaté vdovy Chadídži, se kterou se roku 595 oženil. Chadídža byla o patnáct let starší než Muhammad a tímto sňatkem se obratem zvýšilo Muhammadovo sociální postavení. Muhammad působil jako obchodník. S manželkou zplodil dva syny, kteří brzy umírají, a čtyři dcery, z nichž nejmladší, Fátima, je později důležitou postavou pro muslimy, jelikož se provdala za Muhammadova bratrance Alího.²⁷

Ve svém osobním životě Muhammad často meditoval poblíž jeho bydliště, Mekky, v jeskyni Hirá nedaleko vrchu Al-Nur (Hora světla). V roce 610 se mu zde dostává prvního zjevení. Jedná se o prvních pět veršů súry 96: „*Přednášej ve jménu Pána svého, který stvořil.*“ (Súra Kapka přilnavá 96: 1-2) Postava, která k němu promlouvala, pravděpodobně archanděl

²³ ABDAL-ÁTÍ, Hammudah. *Zaostřeno na islám*, s. 29.

²⁴ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 18.

²⁵ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 59.

²⁶ SARDAR, Ziauddin. *Islám, náboženství, historie a budoucnost*, s. 30.

²⁷ HRBEK, Ivan. *Korán*, s. 22.

Gabriel, chtěla, aby tento první verš opakoval. Muhammad namítal, že neumí recitovat a teprve při třetí výzvě, započal s přednášením slov. Tato událost je počátkem nepravidelných zjevení Muhammada, která trvala dalších dvacet let, a z nichž byl následně sestaven Korán, svatá kniha muslimů. O svém zážitku vyprávěl Chadídže, která se stala jeho silnou oporou a díky které se Muhammad utvrdil, že je poslem Božím. O pár let později získává první přívržence nově vznikající víry, kteří byli zpočátku předmětem posměšků okolí.²⁸ Muhammad neúnavně kázal víru v jediného Boha, rovnost mužů a žen i rovné zacházení s otroky, což se nelíbilo mekkánské oligarchii. Nový náboženský systém si uprostřed polyteistické společnosti zpočátku velice těžko nacházel své místo, proto roku 622 odchází Muhammed se svými bližními do Jathribu, Mediny. Tato událost bývá označována jako hidžra. Později tento rok muslimové pojmají jako rozhodující datum pro zahájení počátku islámského letopočtu.²⁹

„Muhammad se stal politickým a vojenským vůdcem osady a podepsal s místními židovskými a arabskými kmeny ujednání, medinskou ústavu. Jeho stoupenci dostali jméno Muslimún, muslimové. Prorok nahradil kmen a krevní svazek novým spojenectvím, obcí umma čili komunitou těch, kteří přísahají věrnost a kteří jsou si povinni navzájem solidaritou a pomocí bez ohledu na původ nebo barvu pleti.“³⁰ Během svého pobytu v Medíně dokončuje Muhammad své učení a počet jeho příznivců se neustále zvětšuje. Důležitým počinem Muhammada jsou i jeho bojovná tažení na dobytí Mekky, která označuje jako boj za víru, džihád. Kvůli kolaboraci Židů s Mekkou nechal Muhammad zabít medinské Židy. Od této doby se změnil i směr motlitby muslimů, která již nebyla směrem k Jeruzalému, nýbrž k Mekce, jakožto městu, kde se nachází posvátná Kaaba.³¹ Samotná Kaaba byla uctívána již dlouhá léta tamějšími polyteisty.

²⁸ HRBEK, Ivan. *Korán*, s. 24.

²⁹ OSTŘANSKÝ, Bronislav. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*, s. 70.

³⁰ MÜLLER, Zdeněk. *Islám*, s. 16.

³¹ MÜLLER, Zdeněk. *Islám*, s.18.

Muhammad se však v roce svého návratu do Mekky odebral k posvátné Kaabě, kterou dle islámského dogmatu dal vybudovat při vyhnání z ráje Adam, byla uchráněna před potopou, tím, že byla vzata do nebe a archanděl Gabriel ji měl opět vrátit. Pouť k tomuto Černému kamenu je i jedním z pěti pilířů islámu.³²

6. červan 632 Muhammad umírá a je pochován v Medíně, která je proto druhé nejposvátnější místo muslimů. Smrt Muhammada znamená i konec jeho přibližně 20let trvajících zjevení a konec přímé komunikace Boha s obcí věřících. Muhammadova smrt přišla náhle, proto po sobě nezanechal žádnou závěť, což předznamenalo zásadní rozkol mezi muslimy, který nebyl dodnes překonán.³³

2.2.1 Korán

„Samo slovo Korán (arabsky al-Qur‘án) je jmennou formou od slovesa qura‘a „číst“, původně „přednášet“, a znamená vlastně přednes zjevení daného Muhammdovi. Někdy muslimové označují své Písmo také prostým, ale velmi uctivým al-Kitáb „Kniha“, nebo koránskými alternativními výrazy al-furgán „spásné rozlišení“ nebo adh-dhikr „připomenutí“. Ke jménu Korán se často přidává honorifické al-karím „drahocenný, ctihodný.“³⁴

Učení Muhammada se jeho věrní snažili po jeho smrti zachytit do psané podoby. Mnoho muslimů znalo podobu prorokových zjevení velmi dobře z paměti. Tradiční muslimská věrouka se přiklání k názoru, že byl Muhammad analfabet a své zjevení nezapisoval. Přesto je však možné předpokládat, že v době Muhammadovi smrti jakýsi Korán existovat mohl, jelikož byl sepsán různými osobami pro jejich vlastní potřebu, popřípadě

³² PAVLINCOVÁ, Helena. HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 575.

³³ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 21.

³⁴ Tamtéž, s. 28.

není ani vyloučeno, že v období pobytu v Medíně již Muhammad nechával některé pasáže zaznamenávat.³⁵

Kanonizace Koránu nebyl jednoduchý proces. Došlo k němu za vlády třetího chalífy Uthmána v letech 651-656. Tuto redakci nazývají muslimové „slavné čtení“. Korán byl rozdělen na 114 súr, které jsou většinou uvozeny tzv. *basmalou*, a které jsou, s výjimkou první sóry, řazeny od nejdelších po nejkratší.³⁶ „První a nejkratší sóry pochází z mekkánského období. Vyzývajíce nebe a připomínající peklo v očekávání dne soudného vyzývají polyteisty k vyznání jediného Boha. Rovněž vyzývají židy a křesťany, aby uznali Muhammada jako pečeť proroctví, jež je jak pro Araby, tak pro lidstvo jako celek završením poselství jeho předchůdců. [...] Pozdější zjevení spadají do medínské období. [...] Objevují se v nich stejné obrazy, postavy, témata a pojmy jako v raných kapitolách z mekkánského období, jsou však delší a více se zaměřují na společenské, politické a vojenské záležitosti.“³⁷ Jednotlivé sóry jsou dále děleny na verše, tzv. ajáty. Zvláštní postavením disponuje úvodní súra „Otevíratelka knihy – Fátíha“³⁸, která je někdy chápána jako modlitba, kterou muslimové při svých modlitbách předřikávají.³⁹ V súrách Koránu se bez tematického rozlišení střídá učení o Bohu, o člověku, se závaznými pokyny pro praktické využití a koránskou eschatologií.⁴⁰

Korán je mezi muslimy považován za svaté Písmo, zjevení. Ovšem pravého zjevení se dostalo pouze Muhammadovi. Arabsky sepsaný Korán je již druhotné zjevení. Pokud je Svatá kniha přeložena do dalšího jazyka, jedná se již o zjevení třetího řádu a o pouhou ozvěnu duchovní podstaty

³⁵ HRBEK, Ivan. *Korán*, s. 68.

³⁶ OSTRÁNSKÝ, Bronislav. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*, s. 110 - 111.

³⁷ LAWRENCE, Bruce. *O Koránu*, s. 17 - 18.

³⁸ Súra 1, Otvíratelka knihy: „Ve jménu Boha milosrdného, slitovného. Chvála Bohu, Pánu lidstva veškerého, milosrdnému, slitovnému, vládci dne soudného! Tebe uctíváme a Tebe o pomoc žádáme, veď nás stezkou přímou, stezkou těch, jež zahrnují milostí Svou, ne těch, na něž jsi rozhněván, ani těch, kdo v bludu jsou!“

³⁹ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 30.

⁴⁰ Tamtéž, s. 58.

islámu a nemůže být považován za plnohodnotnou variantu textu. Pro muslimy je tedy Korán Boží slovo, které patří Bohu a existuje od věčnosti, ale věří, že Bůh promlouval k lidstvu již dříve, ale se zásadní výhradou, že pouze Korán obsahuje pravá, nezkreslená posláná, Tóra i Evangelia jsou již překroucené: „*Oproti osobnímu zabarvení lidských svědectví, skládajících zprávu o Bohu zjevujícím se v dějinách a dramatickou a radostnou zvěst evangelíí a epištol, převládá v Koránu, chápaném jako přímý hlas Boží, rozhodný a majestátní tón autoritativních připomenutí, naučení a pokynů.*“⁴¹

Korán po staletí platí i jako závazná norma pro spisovnou arabštinu, jelikož je mezi muslimy ceněn jako dokonalý vzor krásy, nenapodobitelný a jedinečný.⁴² Důsledkem tohoto postoje k arabštině se zároveň prosadila jako zásadní jednotící prvek v muslimské společnosti, kdy byla využívána jako liturgický jazyk, jazyk obyvatelstva, výkonné moci ale i jazyk obchodní.⁴³

2.2.2 Sunna

Obvyklý způsob jednání nebo zvyklost, tradice, tzv. sunna, je po Koránu druhý závazný soubor činů a názorů pocházejícího od Proroka Muhammada a současně jeden ze základních zdrojů islámského práva.⁴⁴ Korán sice obsahuje určitá pravidla chování, občas však jen velice obecná. Ovšem v nově vznikajícím společenství bylo třeba odkázat i na závažný právní pramen, proto byla sestavena sunna. Sunna je brána v úctě pro ortodoxní muslimy, nikoliv pro vyznavače šíitského islámu. Ti mají svojí tradici, kterou dosvědčují autoritou Alího a jeho potomků a stoupenců.⁴⁵

⁴¹ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 33.

⁴² LAWRENCE, Bruce. *O Koránu*, s. 21.

⁴³ FLATCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 33.

⁴⁴ PAVLINCŮVÁ, Helena. HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 628 - 629.

⁴⁵ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 53.

„Jako je Bůh spojen s obcí svou knihou, Prorok svou sunnou, vyjádřil ji svými činy, výroky nebo i tím, že určité jednání schválil mlčky.“⁴⁶

Sbírka sunna obsahuje jednotlivé hadísy, což je výpověď o výrociích, činech a postojích proroka Muhammada, která byla nejprve tradovaná ústně, později sepsaná příslušníky prvních muslimů.⁴⁷ Postupem času vznikaly naprosto protichůdné hadísy, proto bylo nutné přistoupit k ověřování jejich pravosti. Vznikla i samostatná věda o hadísech, která disponovala určitými metodami jak odlišit pravé od nepravých.⁴⁸ V 9. století bylo shromážděno šest kanonických sbírek, „šest knih“⁴⁹, které jsou považovány za spolehlivé. V největší vážnosti uchovávají muslimové především „dvě správné“ sbírky Bucháriho a Muslima. Tím však stejně nebyly zastaveny další interpretace hadísů, protože v dalších stoletích se k nim pořizovaly nejrůznější komentáře a příručky.⁵⁰ Nebylo, a dosud ani není, jednoduché vybrat z tisíců nejrůznějších hadísů ty pravé, proto ani dodnes nepanuje jednoznačný konsenzus, ve kterých hadísech je odražena pravá vůle Proroka.⁵¹

2.2.3 Muslimská víra

Muslimové svůj život musí uspořádat podle daných zásad. Musí dodržovat „pět pilířů islámu“, respektovat nejrůznější příkazy a zákazy a respektovat „tradiční etiku Arabů“.⁵²

Muslimové věří v existenci jediného Boha, Alláha, kterého líčí se superlativními přívlastky, jako je Největší, Milosrdný, Laskavý, Věčný apod. V Koránu je zmiňováno 25 poslů, proroků, vyslanců od Boha, kteří

⁴⁶ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 47.

⁴⁷ PAVLINCOVÁ, Helena. HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 548.

⁴⁸ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 50.

⁴⁹ K šesti knihám patří: „Správná sbírka“ od al-Bucháriho, „Správná kniha“ od Muslima b. al-Hadždžádže, „Kniha tradic“ od Abú Dáwúda, „Správná sbírka“ od at-Tirmidhího, „Kniha tradic“ od an-Nasá'ího a „Kniha tradic“ od Ibn Mádži.

⁵⁰ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 52 - 53.

⁵¹ Tamtéž, s. 50.

⁵² FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 18.

mají za úkol předat lidstvu Boží poselství. Bohu slouží neviditelní andělé Alláha, kteří jsou stvořeni ze světla a lidem (mimo Proroků) není umožněno je spatřit. Andělé o lidi pečují, hlídají je, ochraňují, monitorují dobré a špatné činy.⁵³

Islámské víra obsahuje eschatologické představy, muslimové věří v soudný den, kdy mrtví povstanou a ocitnou se před spravedlivým Božím soudem. Smyslem života pravého muslima má být uctívání Boha, Stvořitele, ve srovnání s kterým je člověk jeho služebník, který na rozdíl od jiných tvorů byl Bohem vybrán a obdarován intelektem a možností zodpovídat za své skutky. Muhammad ve svém kázání odkazuje zřejmě pod vlivem východního křesťanství manicheismu i na ráj a peklo.⁵⁴ „...každý muslim, i třeba velmi hříšný, přijde nakonec do ráje na základě své příslušnosti k islámu. [...] předtím ho čeká cosi jako očistec. Avšak jeho víra mu pomůže, dalo by se říci, že je ospravedlněn svým vyznáním, šahádou.“⁵⁵ Malé srovnání s křesťanstvím nás odkáže na Basilejsko-ferrarsko-florentský ekumenický koncil konaný na počátku 15. století, který jasně deklaroval, že „nikdo vně katolické církve, ani pohan, ani Žid, ani nevěřící nebo odpadlík od církve, nebude mít podíl na věčném životě, nýbrž propadne věčnému ohni, který chystá ďábel a jeho andělé, jestliže se k ní (ke katolické církvi) před svou smrtí nepřipojí.“⁵⁶

Pro islám je typická predestinace, člověku je pevně dán jeho osud. Závisí tedy pouze na Bohu, jestli člověk přijme víru a poslušnost Bohu nebo se dobrovolně postaví mimo systém a víru odmítne. „...člověk nemá vůli, ale pokaždé ji znovu obdrží, když je postaven před volbu.“⁵⁷ Muslimové jsou tedy za svá činy odpovědní, nejsou jen nástrojem svévůle Boha.⁵⁸ „Často se však vyskytuje představa predestinace, v tom smyslu,

⁵³ ISLÁMSKÁ NADACE V PRAZE. *Pilíře víry*, s. 19 - 20.

⁵⁴ TAUER, Felix. *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*. 32.

⁵⁵ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 117.

⁵⁶ Tamtéž, s. 44 - 45.

⁵⁷ Tamtéž, s. 114.

⁵⁸ Tamtéž, s. 126.

že nevěřící jsou všichni od Boha postiženi slepotou a určeni do pekla, zatímco muslimům je nakonec určen ráj.“⁵⁹ Jak daleko disponuje muslim svobodnou vůlí, volbou? „... rámeček, v němž se uskutečňuje svoboda, je dám předem, člověk volí mezi poslušností a jejím odepřením, může respektovat příkázání, ale nemůže se postavit mimo systém.“⁶⁰ „V mekkánských súrách se převážně předpokládá, že člověk má svobodnou vůli, zatímco pozdější koránské výroky utvrzují v přesvědčení o předurčenosti.“⁶¹

Od věřících je vyžadováno, aby věřili v Boha a odevzdali se do jeho vůle, dodržovali základních pět pilířů islámu a plnili dobré skutky, které jsou dány prostřednictvím povinností věřícího, které jsou shrnuty do „muslimského desatera“.⁶²

2.2.3.1 Pět pilířů islámu

Prvním z pilířů je tzv. šaháda. Její náboženský význam je „vyznání víry“. Jedná se o „verbální vyjádření příslušnosti k islámu a odevzdání do vůle boží.“⁶³ *Není Boha kromě Boha a Muhammad je posel Boží* - toto krátké vyznání víry řadí islám k přísně monoteistickým systémům, kde existuje jediný Bůh, Alláh, a stanovuje Muhammada prorokem Božím. Povinností muslima je pronášet toto krátké vyznání víry při každodenních modlitbách.⁶⁴

Salát, modlitba, patří k zásadním každodenním povinnostem dospělého a duševně zdravého muslima, a to pětkrát denně směrem

⁵⁹ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 112.

⁶⁰ Tamtéž, s. 113.

⁶¹ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 61.

⁶² TAUER, Felix. *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*, s. 31. Desatero: 1) Nepřidružovat Bohu jiného boha a jemu jedině sloužit. 2) Dobře nakládat se zestárlými rodiči. 3) Dávat příbuzným, ubohým a pocestným, co jim náleží, ale bez marnotratnosti. 4) Nezabíjet děti ze strachu před zchudnutím. 5) Nesmilnit. 6) Nezabíjet, leč po právu, a při neúmyslném zabití dát výkupné. 7) Nedotýkat se jmění sirotků. 8) Zachovávat správné míry a váhy. 9) Nepodezírat bez důvodu. 10) Nekráčet domýšlivě na zemi.

⁶³ PAVLINCŮVÁ, Helena. HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 646.

⁶⁴ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 92.

k Mekce. K modlitbě svolává muezzin. Správně vykonaná modlitba musí splňovat podmínku čistoty těla, místa a šatu, musí být vykonaná ve správný čas směrem k Mekce, ale není nutné ji vykonávat pouze v mešitě, nýbrž kdekoliv, například na modlitebních koberečcích, tzv. modlácích. *„Modlitba je také chápána jako důvěrný rozhovor s Bohem, který nesmí být nijak rušen. Tento přístup s velkým úsilím o vnitřní intenzitu prožitku široce rozvinula mystika.“*⁶⁵

Inspirací pro sawm, půst, byl pravděpodobně judaismus a křesťanství, ovšem islámský půst je třicetidenní, a to v měsíci ramadánu. Implementován do víry byl roku 624 Muhammadem. Platí pro každého dospělého, duševně a tělesně zdravého muslima. Lidé se musejí vzdát jídla, pití, kouření, pohlavního styku, a to od svítání do soumraku.⁶⁶ *„Postěte se jen po určený počet dní! Ten z vás, kdo je nemocen anebo na cestách, nechť postí stejný počet dní později. Ti, kdož nemohou se postit, však nečiní tak, ti nechť se vykoupí nakrmením jednoho chudého. Kdo však dobrovolně učiní více dobrého, bude to přičteno k jeho dobru. A půst je pro vás lepší – jste-li rozumní.“* (Súra Kráva 2:180/184) *„Postním měsícem je měsíc ramadán, v němž Korán byl seslán jako vedení správné pro lidi a jako vysvětlení tohoto vedení i jako spásné rozlišení. Kdo z vás spatří na vlastní oči měsíc, nechť se postí! Ten z vás, kdo je nemocen nebo na cestách, nechť postí se stejný počet dní později, Bůh si přeje vám to usnadnit a nechce na vás obtížné. Dodržujte plně tento počet a chvalte Boha za to, že správně vás vede – snad budete vděční!“* (Súra Kráva 2:181/185) *„Jest vám dovoleno přiblížit se v noci postní k manželkám svým – ony jsou pro vás oděvem a vy jste oděvem pro ně. Bůh poznal, že křivdíte sami sobě, avšak obrátil se k vám a odpustil vám. Nyní tedy souložte s nimi a usilujte o to, co Bůh vám předepsal. Jezte a pijte až do chvíle, kdy od sebe rozeznáte bílou a černou nit na úsvitu, potom*

⁶⁵ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 96, 102.

⁶⁶ Tamtéž, s. 107 - 108.

dodržujte plný půst až do noci. A nesouložte s nimi, zatímco se zdržujete v rozjímání v modlitebních! Toto jsou ohraničení Boží, nepřibližujte se k nim! A takto Bůh činí srozumitelnými znamení Svá pro lidi – snad budou bohabojní!“ (Súra Kráva 2:183/187)

Zakát neboli povinná almužna pro veřejně prospěšné a dobročinné účely je další z pilířů, na který byl od počátků kladen důraz. Charitativní smysl zakátu brzy vymizel, když se po smrti Muhammada modifikovala na povinnou daň odváděnou zpravidla moci výkonné. Úřady často vymáhaly neúměrně vysoký zakát a nepoužívali ho v souladu s islámskou ideologií, přesto si zakát uchoval postavení, jako jednoho z pilířů islámu.⁶⁷ „*V islámském právu je almužna chápána jako vrácení části majetku, který Bůh umožnil člověku získat, jako povinný odpustek za hříšnou touhu vlastnit.*“⁶⁸

Pro všechny dospělé tělesně a duševně zdravé muslimy je závazný, alespoň jedenkrát za život, i poslední předpis, Hadždž, pouť do Mekky. Islám rozlišuje dva typy poutí: hadždž a malou pouť, ummru, kterou lze vykonat kdykoliv, jako vlastní akt zbožnosti. „*Konejte pečlivě pouť i malou pouť kvůli Bohu! Je-li vám v tom zabráněno, tedy se vykupte tím, co je pro vás snadné jako oběť! Neholte si hlavy své, pokud oběť nedospěje na místo své! Bude-li někdo z vás nemocen nebo postižen bolestí hlavy, a oholí se, ten se může vykoupit postem nebo almužnou či obětním darem. A jste-li bezpečni, ať ten, kdo použil příležitosti vykonat malou pouť spolu s velkou, se vykoupí tím, co je po něj snadné jako oběť. Kdo nenalezne obětní zvíře, ať se vykoupí třídenním postem během pouti a sedmidenním po návratu svém, úhrnem plných deset dní. To platí pro toho, jehož rodina není přítomna v Mešitě posvátné. A bojte se Boha a vězte, že Bůh je strašný ve svém trestání!“* (Súra Kráva 2:192/196)

⁶⁷ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 104 - 106.

⁶⁸ PAVLINCOVÁ, Helena. HORYNA, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 516 - 517.

Hadždž má řadu přesně daných zákonitostí a plní významnou funkci v rámci islámu, jako důležitý jednotící prvek věřících.⁶⁹

2.2.4 Zásadní rozkol mezi muslimy

Po náhlé smrti Muhammada došlo k problému, kdo bude stát v čele nově vzniklé obce věřících. Podle staroarabského práva bylo místo nejvyššího představitele islámu předáno Abú Bakrovi⁷⁰, který přijal titul „nástupce Posla Božího“ neboli *chalífa*. Toto uspořádání respektuje většina muslimů jako součást tradice, tzv. sunny. Její stoupenci, sunnité, neboli „lidé společenství a tradice“ pokládají „...za svůj ideál skloubit víru se společenskou a lidskou realitou a snaží se vřadit islám do toku lidských dějin.“⁷¹ Sunnité vysvětlují texty Koránu v jeho doslovném významu.

Naproti tomu druhá nejvýznamnější frakce, tzv. šíité prosazovali do čela muslimské obce Alího, Prorokova nejbližšího příbuzného, bratrance a zetě, manžela Muhammadovy dcery Fátimy, kterého zároveň považovali za přímého Božího vyvoleného.⁷² „Šíité odmítají pravost prvních tří chalífů a chalífát nahradili institucí imámátu. [...] Imámové jsou potomky Alího a Fátimy a reprezentují vůdce „neomylné a vynikající“, které je třeba oddaně poslouchat. Ochraňují skrytý smysl koránských veršů, které měl Muhammad podle šíitské tradice svěřit výlučně Alímu.“⁷³

⁶⁹ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 111 - 112.

⁷⁰ Abú Bakr byl nejbližší druh a rádce Muhammadův. Muhammad se oženil s jeho dcerou Áišou. Jako první chalífa Abú Bakr od r. 632 upevnil muslimský vliv v celé Arábii.

⁷¹ MÜLLER, Zdeněk. *Islám*, s. 29 - 30.

⁷² KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 26.

⁷³ MÜLLER, Zdeněk. *Islám*, s. 33.

3. INTERAKCE KŘESŤANŮ A MUSLIMŮ

Bylo by nepřesné a zavádějící poukazovat pouze na střed světa křesťanského a muslimského, protože ani vyspělost uvnitř těchto dvou kulturních okruhů nebyla na stejné úrovni, jelikož sledujeme poměrně dlouhé období středověké společnosti, docházelo v těchto staletích k nejrůznějším proměnám ve vnímání křesťanů muslimy a muslimů křesťany. Ve vztazích mezi křesťany a muslimy je možné pozorovat kroky vstřícnosti a tolerantnosti popřípadě i náznaky fascinace, kdy dochází k čilé obchodní spolupráci, ale i k šarvátkám, bitvám, nevraživosti a intrikám. Můžeme říci, že svět křesťanský a muslimský přicházel nejčastěji do vzájemné konfrontace především prostřednictvím válek, obchodu, upadnutí do zajetí nebo otroctví.⁷⁴

Muslimské označení pro příslušníky především východních církví bylo *nasárá* (nazaretský), obecné označení křesťanů *masíhijú* (stoupenci Krista) a *dhimmí* (jinověrec zjevného náboženství).⁷⁵ Muslimové dělili obyvatele nově obsazených území do tří skupin a nazývali je: rúm, ifrígí a berber. Rúmové byli obyvatelé Byzance, bývalých vazalů Říše římské a latinské obyvatelstvo kolem Středozeří. Jako ifrígí byli označováni domorodci konvertující ke křesťanství a *berber* byl člověk, který původně nežil v Říši římské, křesťanství přijal poměrně nedávno a to ještě pouze malá část obyvatelstva.⁷⁶ V době křížových výprav používali muslimové pro příchozí z Evropy označení *Frankové* a striktně je odlišovali od domorodých křesťanů. „Každý, kdo nedávno přijel z franské země, je mnohem hrubších mravů, než ten, kdo již zdomácněl a šil se s muslimy.“⁷⁷

Malé srovnání raně středověké křesťanské civilizace západu nám ukáže, že Evropa byla charakteristická svým zemědělským charakterem

⁷⁴ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 35.

⁷⁵ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 237.

⁷⁶ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 17.

⁷⁷ MUNKIZ, ibn Usáma. *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křížáky*, s. 205.

s velmi omezeným obchodem, královská moc se opírala o autoritu neukázněné vojenské šlechty a vzdělanost se netěšila příliš velké úctě, jelikož gramotní bývali většinou jen duchovní. Naopak islámský civilizační okruh je spojen především s čilým obchodem, existovaly obchodní stezky a lidé se často vydávali za obchodem i do míst vzdálených. Chalífa odvozoval svojí moc od Boha a vzdělanost se mezi islámským obyvatelstvem těšila rozhodně většímu zájmu než mezi křesťany, díky čemuž byla postupně znovu objevena díla starých myslitelů. Ve světě islámu docházelo také ke značnému rozvoji vzdělanosti. Z těchto naprosto rozdílných životních východisek pramení i častá muslimská ignorace západního křesťanstva.⁷⁸

Křesťané a Židé, kteří žili na územích pod správou muslimů, nebyvali izolováni, nežili v ghettech, většinou měli možnost získání společensky významných postů ve státní správě, v lékařství, obchodě. Ve středověku ponechávali muslimové křesťanům a Židům náboženskou svobodu. Naopak křesťané muslimskou víru odsuzovali a potlačovali a křesťanstvo neoplývalo ani malou částí muslimské tolerance ke křesťanství:⁷⁹ *„Přes odpor panovníků se od konce 12. století zákony, zakazující muslimům pracovat ve veřejných úřadech, vlastnit křesťanské otroky či služebnictvo, veřejně vyznávat své náboženství a společensky se stýkat s křesťany, za podpory římských biskupů rychle prosazovaly.“*⁸⁰ Pouze muslimské právní normy obsahovaly jistá omezení pro křesťany: nesměli například svědčit u soudu proti muslimovi, nebo se ženit s muslimkou. Opačný sňatek, muslima s křesťankou však přípustný byl.⁸¹

⁷⁸ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 44.

⁷⁹ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 148.

⁸⁰ MUNDY, John. *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*, s. 60.

⁸¹ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 237.

3.1 Ideové střety judaismu, křesťanství a islámu

„Judaismus, křesťanství a islám žily odjakživa v těsném sousedství a jako zjevená náboženství si jsou také strukturálně tak blízce příbuzná, že do jejich všedních dnů patří vzájemná napětí a revnivost.“⁸² Všechny tři náboženské systémy spojuje víra v jediného Boha, který se zjevuje prostřednictvím proroků. Bůh vše obepíná a ovládá. Bůh je osvojitelný při meditaci a modlitbě. „Židé, křesťané a muslimové jsou zajedno konečně i ve víře v milosrdného, slitovného Boha: v jednoho Boha, který se člověka ujímá. Korán i Bible nazývají lidi „Božími služebníky“, čímž se nemyslí zotročení despotou, nýbrž se tím vyjadřuje elementární lidská stvoření ve vztahu k jedinému Pánu.“⁸³ Společné znaky pro víru jsou „...nepodmíněná důvěra a spolehnutí, s nimiž se celý člověk zde a nyní vší silou svého ducha otevírá Bohu a jeho slovu. Tato víra je tak zároveň aktem poznání, chtění a citu: důvěrou, která zahrnuje předpoklad pravdivosti.“⁸⁴ Shodu mezi židovskou, křesťanskou a islámskou teologií můžeme nalézt podle názoru Hanse Künga v tom, že: „... světu nevládne slepá náhoda, ani temný osud, nýbrž milostivý a milosrdný Bůh. Stvoření a udržování, vedení a soud jsou výrazem jeho svobodné milosti. Boží absolutní svoboda neohrožuje relativní svobodu člověka, nýbrž ji umožňuje a zmocňuje.“⁸⁵

Podle křesťanského pojetí navazuje Nový zákon na Starý zákon a taktéž islám přijímá rovnou zvěst Abrahamovu, ale již neodkazuje na křesťanství.⁸⁶ Výchozí vírou a nejstarším pramenem křesťanství i islámu se tedy stal judaismus, a právě proto si jsou tyto tři náboženské systémy velice blízká, jak co do struktury, tak i tendencí „zdůrazňovat společné

⁸² KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 24.

⁸³ Tamtéž, s. 125.

⁸⁴ Tamtéž, s. 124.

⁸⁵ Tamtéž, s. 128.

⁸⁶ Tamtéž, s. 143.

*abrahámovské dědictví*⁸⁷ a přivlastňováním si své vlastní nezpochybnitelné pravdy. Můžeme pozorovat i tendence křesťanství i islámu, zavrhovat náboženství, která vznikla před nimi. Proto islám považuje obě dvě starší náboženství za nedokonalá a sebe sama naopak za vyvolené.⁸⁸ Tyto náboženské systémy tedy shodně uvádějí společný odkaz potomků Abrahamových. Bible i Korán obsahují podobný příběh Adama a Evy, Abraháma, Mojžíše a dalších proroků, odkazující na původní židovské příběhy. Bible je zakončuje působením Ježíše Krista, islám pak působením Muhammada.⁸⁹ Podle Muhammada je Abrahám nejen jeden z proroků, nýbrž i první monoteista, který ještě před Mojžíšem a Ježíšem, zvěstoval náboženství. Muhammad měl pak na Abraháma navázat: „*Islám tak není jen pozdním potomkem uprostřed zjevených náboženství, který přejímá jejich myšlenky a souhlasí s nimi, nýbrž původním zjevením které převzali Mojžíš a Ježíš a které jejich stoupenci, Židé a křesťané, pokud se neobrátili na islám, logicky vzato nemohli než pokazit.*“⁹⁰ Muslimští teologové argumentovali proti Židům a křesťanům, že to, co obsahují jejich Písma odlišně od Koránu, bylo zkomolené a pravé důkazy byly zatajené.⁹¹ „*Přestože Korán uznává Tóru, opakovaně říká, že židé Tóru změnili a přepsali a dodali jí své učení, které není od Boha.*“⁹² Korán označuje Abraháma za prvního muslima a stejně tak jako Mojžíše a Ježíše řadí k muslimům.⁹³

Křesťanství do svého kánonu Starý zákon zařadilo celý, bez výtek. U islámu se vedou spory, zda byl Muhammad seznámen se Starým zákonem či nikoliv. Existují domněnky, podle kterých se Muhammad mohl s židovskou vírou střetnout a nechat při svých prorockých vizích inspirovat, ale muslimové samozřejmě Muhammadovu „pozemskou inspiraci“

⁸⁷ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 24.

⁸⁸ Tamtéž, s. 24 – 25.

⁸⁹ SALEH, Nidal. *Dilema islámské rétoriky*, s. 79.

⁹⁰ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 32.

⁹¹ Tamtéž, s. 144.

⁹² SALEH, Nidal. *Dilema islámské rétoriky*, s. 32.

ve Starém zákoně odmítají. „Tys nepředčítal předtím z Písma žádného ani jsi žádné neopisoval pravicí svou, jinak by byli na pochybách ti, kdož za nicotné to pokládají.“ (Súra Pavouk 29: 47/48)

Ani Starý zákon, ani Nový zákon, ani Korán nejsou historickými knihami. Není možné v nich hledat historická fakta. „*Biblický Izrael ve skutečnosti nikdy neexistoval. Biblický Izrael je filozofická metafora člověka, který ztratil svou božskou cestu.*“⁹⁴ Muslimská tradice pak přidala k židovským příběhům čas a místo a příběh se stal „historickou realitou“.⁹⁵

Judaismus, křesťanství i islám jsou náboženství mocenská a politická. Politické a náboženské zájmy byli ve středověku navzájem propojené, ať už to byla mocná instituce papežství nebo muslimský chalífát. „*Poslušnost vůči Bohu musí být poslušností vůči církvi, a poslušnost vůči církvi musí být poslušností vůči papeži.*“⁹⁶ Rovněž tak i sunnité prohlašovali, že jedině oni jsou ve stopách Muhammadových. „*Představitelé náboženské instituce, ať je to islám, křesťanství nebo židovství, se mění na Boží zástupce a oficiální mluvčí Boha. Přitom jsou všechny náboženské zákony nebo šarija lidské a jsou produktem lidské interpretace „svatých“ textů, bez ohledu na původ těchto textů. Všechno od striktního způsobu modlení a různých obřadů až po různé zákazy a příkazy, které sjednocují náboženskou obec nebo sekce jako vojenský oddíl, nemají s Bohem ani se spiritualitou nic společného. Jsou to lidské příkazy, odkazy a nařízení, které byly obaleny božskou posvátností.*“⁹⁷

„*Bůh se zjevuje v Knize. Takto islám pohlíží i na starší náboženství: judaismus a křesťanství jsou „náboženství Knihy“ a jejich stoupenci „lid Knihy“. To jim dodává vznešenosti, mají podíl na věčně sejně zjevované*

⁹³ SALEH, Nidal. *Dilema islámské rétoriky*, s. 31.

⁹⁴ Tamtéž, s. 80.

⁹⁵ Tamtéž, s. 81.

⁹⁶ Tamtéž, s. 83 - 84.

⁹⁷ Tamtéž s. 74.

*pravdě, která je rovněž uchovávána v Knize, v nebeském Prapísmu.*⁹⁸
„Nepři se s vlastníky Písma, leda způsobem nejvhodnějším – a pouze s těmi z nich, kdož nespravedliví jsou. A rcete: „Uvěřili jsme v to, co bylo sesláno nám, i v to, co bylo sesláno vám, a náš Bůh a váš Bůh jednou jsou, a my do vůle jeho jsme odevzdaní.““ (Súra Pavouk 29:45/46)

V islámu se stejně jako v křesťanství a židovství vyskytuje učení o posledním soudu.⁹⁹ *„Při všech pozemských nespravedlnostech je stále ve hře Bůh, ale Bůh nastolí spravedlnost teprve na onom světě. Očekávání posledního soudu se od samého počátku spojuje s vírou v dobrého Stvořitele.“*¹⁰⁰

Židovství, na rozdíl od islámu, neuznává Ježíš Krista a Ježíš bojoval proti židům, byl nepřítelem farizejů a odmítal judaistickou ideologii:¹⁰¹
„Běda vám, znalci Písma a farizeové! Pokrytci, obcházíte moře i souš, abyste jednoho člověka obrátili na víru, a když ho získáte, uděláte z něj dvakrát většího zatracence, než jste sami!“ (Mt 23,15) „Říkají Židé: „Křesťané nemají v ničem pravdu!“ a křesťané zase tvrdí: „Židé nemají v ničem pravdu!“ a přitom přec ti i oni čtou Písmo.“ (Súra Kráva 2: 113)

Židé a křesťané poukazovali na to, že Mojžíš i Ježíš při svém pozemském působení vykonávali řadu zázraků, zatímco Muhammad žádné. Muslimové si proto jednak v nejrůznějších hadísech zázraky vymýšleli, nebo tvrdili, že je to právě Korán, ten nejzázračnější ze zázraků, a proto již Muhammad žádné zázraky konat nemusel.¹⁰² *„Prorok nemusí být divotvorce, vždyť divem je samo zjevení.“*¹⁰³ Proroci jsou pouze lidé a poslové Boží, kteří hlásají boží slova. Stále zůstává nebezpečí, posel sejde z cesty a podlehně hříchu: *„... je třeba zřetelně rozlišovat mezi poslem a jeho poselstvím. [...] křesťanská teologie se dopouští chyby:*

⁹⁸ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 34.

⁹⁹ Tamtéž, s. 28.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 29.

¹⁰¹ SALEH, Nidal. *Dilema islámské rétoriky*, s. 181.

¹⁰² Tamtéž, s. 51.

*připustila, aby poselství infikovalo posla a aby se z Božího slova stal Ježíš sám Božím slovem, Logem.*¹⁰⁴

Islám vychází ze semitské tradice, kdy od sebe neodděluje tělo a duši, oboje společně umírá a bude vzkříšeno. Proto jsou slasti a strasti po smrti v Koránu líčeny jako tělesné i dušení prožitky.¹⁰⁵

3.2 Ideové střety křesťanství a islámu

Křesťanské víře trvalo více než tři staletí, než byla schopna se prosadit a Ediktem milánským roku 313 byla oficiálně uznána za legální. Oproti tomu islám se stal vlivným náboženstvím již za několik desetiletí po prvním vystoupení Muhammada. Srovnáme-li působení Ježíše a Muhammada, pak dojdeme k mnoha rozdílům. *„Z Ježíšova učení odvodili křesťané závěr o bohočlověku, Ježíši, jako synu Božím. Muhammad ovšem právě musel zůstat člověkem, neboť jinak by byl zbytečný. Zatímco Muhammad působil dojmem člověka a bojovníka, působil Ježíš dojmem anděla.*¹⁰⁶ Křesťané uctívají Ježíše Krista, ale muslimové Muhammada neuctívají, on je pro ně posel Boží. Uctívají pouze Boha, Alláha. Úloha Mohammeda byla jen v předání Božího slova a je příkladem pro muslimy jak v souladu s vírou vést „správný život“.¹⁰⁷ Muhammada dosáhl během svého života úspěchu, zatímco Ježíšův život mířil ke smrti. Muhammad pocházel z obchodnické rodiny, zatímco rodiče Ježíšovi byli chudí.¹⁰⁸ *„Člověk a jeho duše – to je vztah mezi Muhammadem a Ježíšem z Bible.*¹⁰⁹ Chudobu, pokání a asketický způsob života Ježíšova vyzdvihuje ve svých obhajobách i Tomáš Akvinský ve svém díle O důvodech víry: *„Tou samou prozřetelností, kterou sám Boží Syn, který se stal člověkem, chtěl snášet*

¹⁰³ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 34.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 33 - 34.

¹⁰⁵ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 115.

¹⁰⁶ IZEDBEGOVIČ, Ali. *Islám mezi východem a západem*, s. 233.

¹⁰⁷ 'ABDAL-'ÁTÍ, Hammudah. *Zaostřeno na islám*, s. 23.

¹⁰⁸ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 26.

¹⁰⁹ IZEDBEGOVIČ, Ali. *Islám mezi východem a západem*, s. 231.

utrpení, chtěl také, aby jeho učedníci, které učinil služebníky spásy lidí, neměli ve světě uznání. Proto si nevyvolil učence a vznešené lidi, ale lidi nevzdělané a bez vznešeného původu – chudé rybáře. A je vyslal, aby se starali o spásu lidí, přikázal jim, aby zachovávali chudobu, snášeli pronásledování a protivenství, dokonce aby podstoupili smrt pro pravdu, aby to nevypadalo, že kážou kvůli nějakým pozemským výhodám, a tím aby se spása světa nepřipisovala lidské moudrosti nebo moci, ale jen moudrosti a moci Boží.¹¹⁰ „Proto si Kristus vyvolil chudé rodiče, kteří však vynikali ve ctnostech, aby se nikdo nemohl chlubit svým vznešeným původem nebo bohatstvím rodičů. Vedl život v chudobě, aby nás naučil pohrdat bohatstvím. Žil v ústraní a nedostávalo se mu uznání, aby lidi odradil od nezřízené touhy po počtách. Pracoval, snášel hlad, žízeň a bičování těla, aby se lidé – hledající rozkoše a požitky – z důvodu tvrdosti tohoto života nevzdalovali od dobra ctnosti. Nakonec dobrovolně podstoupil smrt, aby nikdo ze strachu ze smrti nehradil pravdu.“¹¹¹ Shodně, jak Ježíš, tak i Muhammad naráželi při šíření svého učení na odpor. Muhammadovo učení bylo nebezpečné pro dosavadní polyteistickou společnost, v případě Ježíše se jedná o utrpení nevinného a nesmyslně úpějíciho, což bylo později i předmětem teologické reflexe.¹¹² „Toto vám píšu, moji drazí, abyste nehřešili. Kdyby někdo zhřešil, máme u Otce příměluce, Ježíše Krista, toto Spravedlivého. On je smírnou obětí za naše hříchy, a nejen za naše, ale i za celý svět.“ (1J, 2: 1-2)

Korán se zmiňuje i o novozákonních světcích, o Josefovi, Marii a Ježíši Kristovi, kterého uznává jako nejvýznamnějšího proroka, ovšem muslimové odmítají uznat Ježíšovo božství.¹¹³ Postava Ježíše je v Koránu zmiňována poměrně často, ale v islámském učení je zdůrazňována Ježíšova lidská podstata. „Jeho zázraky se výslovně uznávají, nekonal je

¹¹⁰ AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*, s. 65.

¹¹¹ Tamtéž, s. 63.

¹¹² KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 135.

¹¹³ OSTŘANSKÝ, Bronislav. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*, s. 55.

však jako Boží syn, nýbrž „z dovolení Božího“ (súra 3:49 a 5:110). Patřil k bezúhonným a k těm, co stojí blízko k Bohu (3:45 a násl.). Na Boží příkaz se modlí a odevzdává almužnovou daň, tak jak to činí muslimové, a chová se uctivě ke své matce (19:32).¹¹⁴ Ježíš je prorok, je loajální služebníkem Božím, jehož úkolem bylo předávat poselství Boží a vysvětlovat je.¹¹⁵ „Pravil: Já posel jsem Pána tvého, abych ti daroval chlapce čistého.“ (Súra Marie 19:19) „A promluvil chlapec: „Já služebníkem Božím jsem, On dal mi Písmo a učinil mne prorokem.““ (Súra Marie 19: 31/30)

Muslimové odmítají, že Židé Ježíše ukřižovali „Věru jsme zabili Mesiáše Ježíše, syna Mariina, posla Božího!“ Však nikoliv, oni jej nezabili ani neukřižovali, ale jen se jim tak zdálo. A věru ti, kdož jsou o něm rozdílného mínění, jsou vskutku na pochybách o něm.“ (Súra Ženy 4:156/157)

„Korán a další rozvinutí islámské věrouky znají také Ježíšovy apoštoly [...] s celou obcí prvotních křesťanů je počítal mezi muslimy, neboť podle jeho přesvědčení teprve pozdější pokolení zkazila původní monoteismus tím, že Ježíše prohlásila za Syna Božího.“¹¹⁶

„Ježíš neposazuje novu závaznost starého právního řádu, ani neproklamuje nové právo, které by zahrnulo všechny oblasti života. Nevydává ani mravní či rituální nařízení, jak se má člověk v jednotlivých případech modlit, postit, dbát na svaté časy a svatá místa nebo jak žít hygienicky. Ježíšovi jde o nový základní postoj, který má všechno prostupovat.“¹¹⁷ Ježíš promlouvá v podobenstvích a usiluje o nový postoj k víře a k naplňování Boží vůle, která směřuje ke spáse a lidskému blahu. Islám zná stejně jako křesťanství kázání, které mělo v rané fázi islámu politický podtext. „Bylo výsadou panovníka nebo místodržícího a sloužilo k tomu, aby zabezpečilo náboženskými formulemi poslušnost podaných

¹¹⁴ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 140 - 141.

¹¹⁵ ISLÁMSKÁ NADACE V PRAZE, *Pilíře víry*, s. 23 - 24.

¹¹⁶ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 234.

vůči Bohu a lidem.“¹¹⁸ „V sunnitském islámu se nikdy – nepočítáme-li kratičkou šahádu – neustavila oficiální formulace věroučných článků, obdobná nicajsko-cařihradskému symbolu, a neexistuje ani oficiální sbírka dogmat na způsob katolických katechismů.“¹¹⁹

Křesťané označili Muhammada za „falešného svůdce, jenž sešel z cesty křesťanského pravověří.“¹²⁰ a muslimy za houf zbloudilců od pravé víry. Křesťané vnímali muslimy také jako ohrožení jejich víry a jistě i politických zájmů, hned v počátcích jejich první interakce. Jak uvádí Richard Flatscher: „Jeruzalémský patriarcha Sofronios, který roku 638 dojednal kapitulaci města před muslimy, vysvětlil vpád do Palestiny jako Boží trest za hříchy křesťanů.“¹²¹ Muhammad byl označen za falešného Proroka a umístěn po bok křesťanských kacířů. Fakt, že Muhammad neuměl číst ani psát se při obhajobě islámu, jakožto jediného pravého zjevení, jeho přívržencům hodila. Mohli tak obhájit proti křesťanským polemikám, které tvrdily, že je islám překroucené víra křesťanská, neboť muslimové při své obhajobě potřebují, že Muhammad nebyl obeznáním ani s křesťanstvím ani s judaismem. Nicméně jak již bylo zmíněno, jasné paralely mezi všemi třemi náboženskými systémy jasně existují.¹²²

Muslimové se domnívají, že Židé a křesťané svá písma překroutili a zfalšovali, a že pouze jim Bůh seslal pravé poznání, které je zahrnuto v Koránu.¹²³ Korán není na rozdíl od Evangelíí uspořádán chronologicky. „Muhammad začal mluvit o svých předchůdcích: o Mojžíšovi a Ježíšovi, a také o Noemovi, Abrahamovi a Lotovi, [...] Všechny při tom upravil podle vlastního vzoru: všichni přinášeli svým současníkům poselství od Boha a všichni byli odmítáni, avšak nakonec jejich protivníky stihl soud

¹¹⁷ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 97.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 36.

¹¹⁹ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 59.

¹²⁰ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 21.

¹²¹ Tamtéž, s. 20.

¹²² KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 38.

¹²³ HRBEK, Ivan. *Korán*, s. 94.

*a trest. Prorok to má těžké, ale Bůh je na jeho straně a nakonec to také prokáže. Takto vznikly legendy o trestech, jež jsou pro Korán tak příznačné.*¹²⁴ „Na rozdíl od toho, co se věří o Koránu, nebyla Bible sepsána jedním autorem v nebi, nýbrž velmi různými autory na zemi, jak to přímo dosvědčují zejména Pavlovy dopisy a začátek Lukášova evangelia. Z toho vyplývá, že Bible není bez chyb a nedostatků, bez temných míst a smíšenin, bez omezení a omylů, v každém případě je to nanejvýš rozmanitá sbírka dokumentů víry, které nejsou jednoduše Božím zjevením a Božím slovem, nýbrž lidskou formou dosvědčující Boží zjevení a slovo: v mnoha lidských slovech, jediné Boží slovo.”¹²⁵ „Korán nehovoří v podobenstvích jako evangelia, přináší konkrétní předpisy.”¹²⁶

Islám se odvolává na jeden posvátný text, kterým je Korán, který byl zjeven proroku Muhammadovi, jako poselství boží. V kontrastu ke Koránu, obsahuje křesťanská Bible ve své první části mnoho mýtů, vyprávění a proroctví převzatých z judaismu, které doplňují čtyři novozákonní evangelia, jejichž svědectví vypovídají o životě Ježíše Nazaretského, ale každé vyprávění obsahuje navzájem více či méně odlišné verze. Bible obsahuje i líčení misionářské činnosti svatého Pavla a dílo apokalyptického charakteru očekávajícího paruzii Spasitele. Islámská víra nachází duchovní východiska v jedné knize, zatímco křesťanství se odvolává na množství textů. Multitextovost křesťanství měla kořeny i v četných křesťanských herezích a konfliktech, které vznikaly v raných křesťanských stoletích. Nejrozumnější sektářské spory uvnitř křesťanství byly pro muslimy předmětem posměchu.¹²⁷

Nejblíže k Bohu je muslim při čtení Koránu v původním jazyce, arabštině. Muslimové stále meditují nad stejnými recitacemi koránských veršů. Naopak křesťané mají k Bibli zásadně odlišný vztah. Evangelia

¹²⁴ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 30.

¹²⁵ Tamtéž, s. 56.

¹²⁶ Tamtéž, s. 66.

¹²⁷ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 11.

v původní podobě se nedochovala a Písmo je křesťanům známe pouze z překladů. Křesťané jsou k Bohu nejbližší při eucharistii, protože v Kristu se slovo stalo Tělem.¹²⁸

Křesťanský Bůh nikdy nezískal jednoznačnou jedinečnost. Islám měl učinit Boha jasnější a bližší lidské duši. *„V evangeliích je Bůh otcem, v Koránu je Bůh pánem. V evangeliích je Bůh milován, v Koránu je Bůh ctěn. Takto zvláštnost v křesťanském chápání Boha byla později převrácena v řadu zmatených představ, jež ustoupily od původního křesťanského monoteismu (Svatá Trojice, uctívání Panny Marie).“*¹²⁹ Muslimové odmítají křesťanského Boha jako Otce, nechápou ho v jeho metaforickém užití. Islámský Bůh je pánem. Nechápe učení o Svaté trojici.¹³⁰ *„V pojetí Svatého Ducha se islám rozchází s křesťanstvím velmi podstatně. Korán užívá pojmu „duch“ v několika významech. Jde jednak o Boží dech života, vdechnutý Adamovi a později Marii, dále o Boží příkazy, zprostředkované a ztělesňované andělskými posly, a také o vnuknutí a vědění dané proroků.“*¹³¹ K hlavní křesťanské námitce patřilo, že islám odmítá Boží trojjedinost a vtělení. Od počátků křesťanství byl veden spor o učení o Nejsvětější trojici a vtělení Kristovu. Křesťanství je monoteistické náboženství, Bůh může být jen jeden, ale Bůh je Trojicí. Je to Otec, Syn a Duch svatý. V rámci islámu je jen jediný, striktně vymezený bůh. Alláh, proto tuto nejednoznačnou teologickou doktrínu islám nechápe a striktně odsuzuje, protože ji považuje za formu polyteismu.¹³² Formulí Boží jedinečnosti islámu můžeme nalézt v súře 112: *„Rci: „On Bůh je jedinečný, Bůh sám o sobě věčný. Neplozil a nebyl zplozen a není nikdo, kdo je mu roven.““* (Súra Upřímnost víry 112: 1-4)

¹²⁸ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 35.

¹²⁹ IZEDBEGOVIČ, Ali. *Islám mezi východem a západem*, s. 232.

¹³⁰ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 229.

¹³¹ Tamtéž, s. 234.

¹³² FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 12.

Ústředním bodem křesťanské víry není Písmo, nýbrž historická osobnost Ježíše Nazaretského, slovo boží v lidské podobě.¹³³ „Trojice je pro křesťana tajemství, kdežto pro muslima logický nesmysl, celibát znamená pro křesťana svobodu od světa, pro muslima asketické přehánění.“¹³⁴

Islámský Bůh je transcendentní. Alláh může s člověkem volně nakládat, přesto se člověk necítí být zbaven své vůle, muslim je služebníkem Božím. Pro křesťana je Bůh pán i otec.¹³⁵ Zatímco se Nový zákon odvolává na člověka, Korán na lid. Víno křesťané požívají jako symbolickou krev Kristovu, zatímco v islámu platí zákaz alkoholu, jakožto sociálního zla.¹³⁶

Na rozdíl od křesťanství v islámu neexistují žádné duchovní instituce. „Islám nezná církev, svátosti ani formální instituci kněžství nebo mnišství.“¹³⁷ V rámci islámského středověkého světa nebyla oddělena světská a náboženská rovina uvnitř správního celku. Arabové dokázali sjednotit množství různých etnik na základě společné víry v Alláha. V křesťanských společnostech, které vzešly z jiných kulturních tradic, je tato separace mocí běžná. Ve středověku často dochází k mocenským bojům mezi světskými panovníky a mocí papežskou.¹³⁸

Stejně tak jako křesťanský středověký scholastický náboženský systém, ani islám neodděluje světskou sféru od náboženské. Islám zasahuje do každodenních životů věřících.¹³⁹ „Muslimové nikdy neformulovali, tak jak činily křesťanské koncily, nové pravdy víry, chápané jako rozvinutí zjevených axiomů.“¹⁴⁰

¹³³ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 167.

¹³⁴ Tamtéž, s. 152.

¹³⁵ Tamtéž, s. 106 - 107.

¹³⁶ IZEDBEGOVIČ, Ali. *Islám mezi východem a západem*, s. 237.

¹³⁷ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 224.

¹³⁸ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 13.

¹³⁹ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 66.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 105-106.

Dochovalo se nám svědectví z 13. století, ve kterém muslimský kronikář Usáma ibn Munkiz porovnával zbožnost křesťanů a muslimů: „... vešel jsem dovnitř kostela, kde se nacházelo asi deset starých mužů s odhalenými hlavami šedivými jako česaná bavlna. Byli obráceni k východu a na prsou měli (příšitá?) břevna zakončená příčným překřížením, které bylo zkroucené jako přední část sedla. Na ta přísahali a z nich získávali Boží milost. Spatřil jsem tam takový obraz zbožnosti, který dokázal zahřát srdce. Zároveň však také zhořklo a rozesmutilo mě, neboť jsem mezi muslimy nikdy neviděl nikoho s takovou zbožností.“¹⁴¹ Tento svůj postoj vůči obdivu ke křesťanům ovšem v bezprostředně následujícím příběhu neguje, kdy začne vyprávět příběh, kdy navštívil súfické askety: „... pak jsme ale uviděli asi stovku modlitebních koberečků, na každém jednoho súfího v poloze vyjadřující klid a zbožnou pokoru. Ten pohled mě velmi potěšil a chválil jsem Boha, neboť jsem mezi muslimy spatřil důkaz větší zbožnosti, než jsem viděl u křesťanů.“¹⁴²

Roku 1147 probíhala v rámci reconquisty bitva o Lisabon, jehož latinské líčení se zachovalo jako formou dobového dopisu. Úryvek z kázání arcibiskupa před bitvou poukazuje na způsob tehdejšího křesťanského společenského náhledu na islám: „Ve střetu s vámi nemůže nepřítel obstát – a není divu! Koho hanobí bludná a pomýlená víra, toho bezpochyby postihuje i neschopnost jednat. Důsledkem nevědomosti je přece slepota a neschopnost ducha přichází obvykle ruku v ruce se slabostí a obtížemi těla...“¹⁴³ Každodenní realita středověkého člověka byla silně spjata s náboženstvím a pisatel dopisu nám nastiňuje i to, jak se muslimové snažili urážet křesťanské bojovky v souvislosti s jejich vírou: „Neslušnými a urážlivými slovy bez ustání hanobili a tupili svatou Marii Matku Páně, nám se pak posmívali za to, že syna chudé ženy uctíváme a posloucháme tak,

¹⁴¹ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 96 - 97.

¹⁴² Tamtéž, s. 97.

¹⁴³ ZAVADIL, Pavel. MORÁVKOVÁ, Magdalena. *Dobytí Lisabonu a reconquista Portugalska*, s. 51.

*jako by šlo o nějaké božstvo, za to, že říkáme, že je Bohem a Synem Božím, přitom je prý všeobecně známo, že Bůh je jediný, a to ten, který stvořil všechny věci, které kdy existovaly...*¹⁴⁴

3.3 Muslimský postoj vůči křesťanům a jejich víře

„Neurážejte ty, které oni vedle Boha vzývají, aby v nenávisti své neuráželi Boha z neznalosti! A takto jsme zkrášlili národu každému činy jeho, leč posléze se navrátí k Pánu svému a On zpraví je o tom, co dělali.“ (Súra Dobytek 6:108) Jak dokládá citát z Koránu, posmívat se jinověrcům bylo nepřípustné, zrovna tak jako nerespektovat křesťanskou víru. Arabové při svých výbojích neprosazovali náboženskou jednotu. Ambicí chalífů nebylo nutit jinověrce ke konverzím, naopak měli zájem na toleranci multináboženské společnosti, jelikož jim z tohoto počínu plynuly finanční zisky. Křesťané odváděli muslimům daň z hlavy a pozemků, později modifikovanou na výkupné z vojenské služby. V počáteční éře muslimské expanze chalífa Umar hodlal učinit z muslimů ve společnosti vyšší, privilegovanou vrstvu. *„Arabská kolonizace zachovala si tedy v nejstarší době ráz vojenské okupace.“*¹⁴⁵ Arabové se také nejprve příliš nezajímali o křesťanské hodnoty a kulturu. Zpočátku se podmaněných národů i stranili a pobývali ve vojenských objektech nebo zakládali nová města, což souvisí s tím, že nejprve ani nečekali, jak velkých rozměrů jejich expanze nabude. Muslimové křesťany potřebovali, aby jim pomohli s výkonem státní správy, vybírali od nich daně a využívali jejich řemeslného umu.¹⁴⁶

Židé, křesťané a perští zoroastrijci si směli, na rozdíl od pohanů, ponechat svojí víru, ale měli ve společnosti nižší postavení než muslimové. Přes různá diskriminační opatření byli křesťané a Židé, jakožto vlastníci

¹⁴⁴ ZAVADIL, Pavel. MORÁVKOVÁ, Magdalena. *Dobytí Lisabonu a reconquista Portugalska*, s. 40 - 41.

¹⁴⁵ TAUER, Felix. *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*, s. 39.

¹⁴⁶ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 29 - 30.

Písma, ve středověku v muslimských očích lidem chráněným. Islám deklaruje k „lidem knihy“ toleranci. „V písemné tradici islámu je zakotvena srdečnost vůči křesťanství.“¹⁴⁷ Křesťané disponovali právem na ochranu majetku a života, v liberálních dobách mohli získávat veřejné funkce ve státní správě, ale nesměli stavět nové kostely, ženit se s muslimskými ženami nebo projevovat neúctu vůči islámu jakož i obracet muslimy na jejich víru. Existovala však i období, kdy se museli podrobit nejrůznějším diskriminačním omezením, například se museli odlišovat od muslimů šatem a nosit viditelnou pásku tzv. zunnar.¹⁴⁸

V éře abbásovského chalífátu, v letech 750-950 se začaly množit konverze podmaněných národů k islámu. Podmaněné obyvatelstvo často opouštělo svoji původní víru a přijímalo za svou víru islám. Motivací pro obyvatelstvo bylo výhodnější sociální postavení i osvobození od dodatečných daní.¹⁴⁹ Richard Flatscher objasňuje tehdejší změnu politického uspořádání ve společnosti: „Za Umajjovců zůstávala jak moc, tak bohatství žárlivě strážným monopolem čistě arabské muslimské elity. Konvertité na islám museli být „adoptováni“ do některého arabského rodu jakožto mawlá neboli „klienti“ ochránce. Mawálí se neudělovalo plnohodnotné členství v ummě, nýbrž zůstávali druhořadými občany, na které se nadále vztahoval jistý stupeň diskriminace (kupříkladu finanční). To vyvolávalo nelibost a sociální napětí, jež nakonec nabylo výbušných forem. Nespokojení mawálí, tvořící v druhé čtvrtině 8. století již početnou skupinu, patřili mezi nejhrolivější zastánce abbásovského převratu. Příchod Abbásovců k moci poskytl mawálí to, po čem toužili: rovnoprávný přístup ve společnosti, která nyní vycházela z náboženství a kultury, již méně z národnostního principu – byla to islámská a až v druhé řadě arabská společnost.“¹⁵⁰

¹⁴⁷ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 24.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 24.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 35.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 33.

Jednotlivé komunity židů, křesťanů a muslimů vedle sebe žily podle svých vlastních duchovních zákonů, došlo však k arabizaci obyvatelstva v jazyce a mravech. Arabština začala být využívána jako universální dorozumívací prostředek, a to bez ohledu na jejich druh náboženského vyznání.¹⁵¹

Muslimové se poměrně dobře orientovali v četných křesťanských východních církvích, stejně jako východní křesťané měli povědomí o islámu, ale nový náboženský fenomén značně podceňovali. Naopak západní křesťané zpočátku informace o víře muslimů neměli, považovali je za zhýralce.¹⁵²

I na územích křížáckých království na Blízkém východě docházelo k postupné asimilaci křížáků s okolním islámským prostředím. V této oblasti došlo ke střetu kultur, kultury křesťanské a islámské. Po čase přijali křížáci módu okolního světa, začali pravidelně navštěvovat místní lázně a pečovat o své tělo, přestože se například v Evropě téměř nemyli.¹⁵³ Jako důkaz přejímání kulturních zvyků v oblasti křížáckého království se dochovala svědectví Usámi ibn Munkize, který žil v letech 1095 – 1188 a působil jako emír,¹⁵⁴ a který vypráví příběh muslima, kdy navštívil jednoho z Franků: *„Přivedl nás ke krásnému stolu, na němž ležela čistá a chutná jídla. Když viděl, že nejím, řekl mi: „Jen jezte, dobrý příteli, já nejím francké jídlo. Mám egyptské kuchařky a jím jen to, co uvaří ony. Vepřové maso v mém domě nenajdete!“*¹⁵⁵ Také životní úroveň křesťanů na východě byla mnohem vyšší, než jejich evropských kolegů. Přesto nedošlo k jejich plné asimilaci. Jelikož se východ neustále potýkal s nedostatkem lidí, proudili sem noví často fanatičtí křesťané, lační zabít ve jménu pána svého muslimského bezvěrce, což neustále utužovalo nepřátelství muslimů vůči křesťanům.

¹⁵¹ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 18.

¹⁵² CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 99.

¹⁵³ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 92.

¹⁵⁴ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 7.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 92.

„Existují Frankové, kteří začali žít tady a žijí ve shodě s muslimy. Ti jsou lepší než ostatní, kteří čerstvě dorazili z domova. Avšak tito zdomácnělí Frankové jsou jen výjimkou, z níž se nestalo pravidlo“¹⁵⁶, takto líčí ve svých pamětech své poznatky o křižácích Usáma ibn Munkiz. Naopak mezi křesťany došlo ke kulturnímu odloučení. Na nově příchodzí křesťanské osadníky místní křesťané nahlíželi jako na nekultivované barbary, často dali přednost při vojenských akcích diplomatickému vyjednávání s muslimy, než aby se opřeli o vojenskou pomoc fanatických křesťanů. „Evropští válečníci a poutníci, kteří se právě vylodili na asijském břehu, se najednou pohoršovali nad tamější společností „bastardů“, v níž nebyly výjimky sňatky se syrskými a arabskými rodinami, v níž se mluvilo arabsky, arménsky, řecky a kde bylo zvykem oblékat se, jíst a žít podle místních obyčejů. Křesťané, kteří právě připluli ze západní Evropy [...] „koloniální“ křižáckou společnost považovali za demoralizovanou a islamizovanou.“¹⁵⁷ Muslimové byli schopni přiznat, že vojenské zanícení pro křesťanské bojovníky bylo v době první křížové výpravy značné: „U Franků – kéž je Bůh zatratí! – není jiná lidská ctnost, kterou by oceňovali více než válečnickou sílu. Nikdo u nich není ctěn a vyzdvihován tak jako rytíři, jediní, kteří u nich mají nějakou váhu. Rytíři poskytují rady, soudí a rozkazují. [...] Jakmile rytíři jednou vyřkli rozsudek, král ani žádný jiný hodnostář ho nemohl změnit či zrušit. Tak důležitou osobou je u nich rytíř.“¹⁵⁸ Naopak v kronice ibn Munkize najdeme paměť o tom, jak muslim s nepochopením vycházejícím z jeho víry pohlíží na vztah muže a ženy ve křesťanském svazku. „Frankové nemají ani stín smyslu pro čest a pro žárlivost. Když jde někdo z nich po ulici se svou ženou a potká jiného, známý vezme ženu za ruku a odvede ji stranou, aby s ní rozmlouval, zatímco její muž čeká,

¹⁵⁶ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 88.

¹⁵⁷ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 80.

¹⁵⁸ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 88.

až domluví. A pokud rozhovor trvá příliš dlouho, nechá ji s ním a odejde.“¹⁵⁹
Pro muslima je takový vzorec chování naprosto nepřipustný.

3.4 Křesťanský postoj vůči muslimům a jejich víře

V průběhu období, které se tato práce snaží monitorovat, nabývá křesťansko-islámský postoj do různých podob. V období muslimského vpádu na Iberský poloostrov se předpokládá, že znalosti křesťanů o muslimech byli pouze kusé a neucelené. Dle zpráv ze dvou církevních koncilů v Anglii v 8. století je zřejmé, že byla známa např. muslimská tradice ramadánu. Křesťané taktéž mylně soudili, že je islám jednotným náboženstvím.¹⁶⁰ Na Pyrenejském poloostrově například vzniklo na přelomu 8. a 9. století i dílo *Ystoria de Mahomet*, ve kterém autor uvádí svoji nenávist a pohrdání islámem. Autor se domnívá, že je islám směs nauk, které Muhammad ukradl křesťanům, a kterou mu našeptával sup, který se domníval, že je archanděl Gabriel.¹⁶¹ Křesťanstvo nahlíželo na nově vzniknuté náboženství islámu jako na kombinaci heretiků¹⁶² a pohanů¹⁶³, jelikož se nápadně podobalo křesťanství. Jedním z nejranějších myslitelů, kteří se zabývali islámem, je Jan Damašský. Pocházel z úřednické rodiny z Damašku a je považován za jednoho z církevních učitelů. K jeho dílům patří *Dialog mezi Saracénem a křesťanem* nebo dílo *O kacířství*. Jedná se o polemická díla, ve kterých mimo jiné objasňuje biblický původ Izmaelitů. Muhammada označil za falešného proroka, který vykradl učení Starého a Nového zákona, a který hlásá pokřivené křesťanství.¹⁶⁴ Přes všechny výhrady vůči islámu setrval Jan ve službách muslimů. Pravděpodobně mu muslimové dokázali nabídnout větší míru tolerance k jeho víře, než dobová vláda v Byzantské

¹⁵⁹ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 91.

¹⁶⁰ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 19.

¹⁶¹ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 29.

¹⁶² Heretici jsou odpadlíci od pravé víry.

¹⁶³ Národy praktikující modloslužebnictví, kteří dosud nebyly christianizovány.

¹⁶⁴ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 26 - 27.

říši, kde probíhala kontroverzní politika obrazoborectví. Jan vyznával hodnoty obrazů jako pomůcek křesťanské bohoslužby a kdyby pobýval v Byzanci, s největší pravděpodobností by musel čelit perzekucím ze strany vládní moci. Obecně lze říci, že křesťané měli v první fázi vzájemných sociálních interakcí značně dvojaký postoj vůči muslimské autoritě. Vírou muslimů pohrdali, nenáviděli jí, ale zároveň s muslimy na podrobených územích spolupracovali.¹⁶⁵

Křesťanští představitelé se pokoušeli islám vysvětlit i v rámci teologického pravověří.¹⁶⁶ Miloš Mendel popisuje, jak vnímali středověcí křesťané islám: „... *toto náboženství považovali za „haeresis a secta muhometana (machometana)“.* Jeho přívržence nazývali „mahumetani“ (machometani), tedy v češtině „mohamedáni“ (respektive ve starší, dnes značně pejorativně znějící podobě „machometáni“).¹⁶⁷ Termín mohamedánství byl používán pro muslimskou víru až do 19. století. Mezi francouzsky hovořící populací je možné se setkat s termínem „musulman“, jehož původ sahá k tureckému či perskému slovu pro označení muslima.¹⁶⁸ Další výraz pro muslimy pochází z období prvních expanzí islámu, kdy byli muslimové označováni jako Izmaelitě a Hagaréni. Pod hanlivým oslovením Izmaelitě byl podtext pro znamení, že muslimové jsou potomky nelegitimního syna Abrahama. Označení Hagaréni odkazovalo na Izmaelovu matku Hagar, což byla patriarchova konkubína. Stejnou etymologii slova má i nejčastější pojmenování muslimů: Saracéni. Nikoliv však jako potomci Sáry, což byla Abrahámová manželka¹⁶⁹, ale jako potomci patriarchy a otrokyně.¹⁷⁰

Křesťanská společnost v době raného středověku, kdy vznikl islám, nebyla zvyklá na náboženskou pluralitu. Představa existence dalšího,

¹⁶⁵ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 27.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 23.

¹⁶⁷ MENDEL, Miloš. Ostřanský, Bronislav. Rataj, Tomáš. *Islám v srdci Evropy*, s. 251.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 251.

¹⁶⁹ WHEATCROFT, Andrew. *Nevěřící*, s. 85.

¹⁷⁰ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 14.

rovnocenného náboženského systému se neslučovala s dobovými představami o světě. V této době existovala jen jedna pravá víra, kterou bylo křesťanství, vyznavači jiných duchovních autorit (židovství, pohané, zoroastrijci nebo uctívači přírodních zákonů) měli být jednoho dne obráceni na křesťanskou víru.¹⁷¹

Bylo dochováno svědectví o postojích křesťanské obce z poloviny 9. století z oblasti jižního Španělska. Vypráví o mozárabech,¹⁷² křesťanech, kteří záměrně, veřejně urazili islám, za což dle islámského práva pykali trestem smrti. Křesťanská odezva na tyto činy byla dvojího druhu. Část křesťanů měla tyto odvážlivce za mučedníky, kteří se nebáli v islámském světě prosazovat svojí víru, ale druhá část křesťanů považuje tento čin za jejich dobrovolnou životní volbu, kdy si vybrali jistou smrt.¹⁷³ Křesťanství na územích spravující islámští vladaři bylo v té době výrazně oslabeno významným odpadlictvím a pokrytectvím. Pro křesťany bylo jednoznačně pohodlnější přijmout islámskou víru a přestat si komplikovat každodenní život křesťana v islámském prostředí. K tomu přispívá i fakt, že „*mozárabští křesťané al-Andalúsu tvořili zastrašenou a bojácnou obec.*“¹⁷⁴

Ještě v 11. století, v době první křížové výpravy bylo povědomí západních křesťanů o muslimech velice zmatené. „*Obráz muslimů byl navíc často přizpůsobován tomu či onomu publiku a pragmaticky zneužíván ke konkrétním záměrům. Zatímco mezi vzdělanými duchovními bylo kupříkladu známo, že víra muslimů je monoteistická a abrahámovská, mimo tyto kruhy to věděl jen málokdo. Prakticky pouze ten, kdo se dostal s muslimy do přímého kontaktu.*“¹⁷⁵ O postoji křesťanských bojovníků proti islámu v době první křížové výpravy nám může svědčit starofrancouzská epická Píseň o Rolandovi. V pozadí příběhu nám autor

¹⁷¹ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 21.

¹⁷² Mozárab byl křesťan, který žije uvnitř islámského španělského správního celku.

¹⁷³ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 40.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 43.

¹⁷⁵ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 100.

dává najevo, že pohané jsou „falešní, zrádní a krutí, přirození nepřátelé křesťanského morálního řádu. Bojovat proti nim se rovná záslužnému kajícímu dílu. Smrt v boji proti nim vynáší mučednickou korunu. Takto vypadaly postoje, jež stály v pozadí morálky vojsk první křížové výpravy.“¹⁷⁶

V nejstarších epických básních je islám líčen jako náboženství pohanů, jejichž představitelé na sebe berou podobu obrů, démonů, netvorů či ďáblů. Často při líčení jejich charakteru byly zveličovány fantastické a nadpřirozené rysy. Obvykle měli černou barvu kůže, kudrnaté vlasy, plochý nos a tlusté rty. Mohli mít rohy a cenit zuby, to vše spolu s černou barvou pleti odkazuje na jednoznačný symbol ďábla. Na základě těchto antropologických znaků se začalo používat pro přívržence islámu označení „Maurové“.¹⁷⁷

Vrcholně středověká evropská společnost konfrontuje islám především prostřednictvím nejrůznějších polemik, které především ve 13. století získávaly na značné popularitě. Jedním z autorů četných polemik je Markus z Toleda, který se snažil poznat islámskou víru, aby ji mohl vyvracet. Významnou úlohu při konfrontaci křesťanství a islámu hrají především františkáni a dominikáni, kteří v průběhu 13. století iniciují novou fázi vztahu těchto dvou náboženství. Tyto křesťanské řády provádějí misijní činnost mezi muslimy a snaží se argumenty dokázat muslimům pravost křesťanské víry. Dochází ke snahám o dialog mezi křesťany a muslimy. Stále více byl vyvíjen tlak na muslimy žijící v křesťanském světě, aby konvertovali ke křesťanství. Tento názor zastával například sv. František z Assisi, Tomáš Akvinský nebo Petr Ctihodný.¹⁷⁸ Počátkem 13. století tedy díky působení františkánů a dominikánů začíná docházet k pokusům o šíření křesťanských misí mezi muslimy, které se snažili obhájit křesťanství a pravost jeho poselství. Známým františkánských

¹⁷⁶ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 63 - 64.

¹⁷⁷ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 100 - 101.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 111.

misionářem byl Raymond Lullus, který zdůrazňoval nutnost misí mezi nevěřícími, a který obdivoval krásu arabštiny, kterou ovládal. Ve svých dílech *Libre del gentil a Liber de quinque sapientibus* se pokouší vysvětlit společný základ židovství, křesťanství a islámu, čímž vyjadřuje svoje přesvědčení o legitimitě všech tří náboženských systémů.¹⁷⁹ Ideou františkánů bylo „duchovně působit mezi nevěřícími“. Františkáni, stejně jako církve, se při konfrontaci s islámem opírali především o polemické spisy, ale postupem času se začala prosazovat forma diskuze s muslimy. V první polovině 13. století působil v Sýrii a v Egyptě i František z Assisi, který se pravděpodobně setkal se sultánem Al-Kámilem. „*Nevídanou byla Františkova idea, že islám tvoří součást boží prozřetelnosti a plánu božského zjevení. Muslimové jsou jako „vlci“, ale také „bratr vlk“ přece není ničím než bratrem.*“¹⁸⁰ Další františkán, Roger Bacon, ve svém díle *Větší dílo* se mimo jiné zásadně postavil proti křížovým výpravám, kdy poukazoval na jejich zbytečnost a prohlašoval, že výpravy jsou proti Božím principům, když jsou nevěřící vražděni namísto jejich obracení na víru, což vzbuzuje jen další vlny násilí a nevráživosti: „*Bůh, domníval se Bacon, ale přece nechce, aby zemřeli a smažili se v pekle, nýbrž aby konvertovali a žili dál.*“¹⁸¹ Zároveň Bacon poukazuje na nový rozměr kruciáty, kdy by s vojenskou výpravou mělo ruku v ruce jít i obracení nevěřících ke křesťanství.¹⁸²

Dominikánský teolog a významný duchovní otec, Tomáš Akvinský reaguje na islám ve svých spisech *Suma proti pohanům* a *O důvodech víry*. Oba spisy jsou si obsahově dosti podobné, vznikly v polovině 13. století. Tomáš byl obeznámen s učením arabských filosofů Aviccennou, Averroem, Kindím, Ferábím, ale znalostí islámu, jak sám přiznává, neoplýval.¹⁸³

¹⁷⁹ AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*, s. 5.

¹⁸⁰ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 122.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 124.

¹⁸² Tamtéž, s. 124.

¹⁸³ AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*, s 7 - 8.

Ve svém díle *O důvodech víry* se pokouší Tomáš nalézt důvody, které mají muslimy přesvědčit o legitimitě křesťanství, která z jeho obhajoby vyplyne nezávisle na autoritě Písma. „*Je totiž zbytečné odvolávat se na autority proti těm, kteří autority nepřijímají.*“¹⁸⁴ „*Tak i křesťané diskutující o člancích víry se musí snažit víru bránit, nikoliv dokazovat...*“¹⁸⁵

„*Tomáš odmítá přijmout Mohameda jako proroka ze dvou důvodů: neudělal žádný zázrak, aby tak doložil pravost svého poslání, a dále své následníky získával silou a příslibem smyslového potěšení v tomto životě i příštím.*“¹⁸⁶ „*Saraceni se totiž, jak říkáš, vysmívají tomu, že nazýváme Krista Božím Synem, když Bůh nemá manželku.*“¹⁸⁷ Na to Tomáš reaguje argumentem, že jelikož jsou muslimové tělesné podstaty, tudíž nejsou schopni myslet jiného početí než tělesného. Tomáš se domnívá, že plození se děje podle její přirozené podstaty, tedy, pakliže je Bůh duchovní podstaty, pak k plození nepotřebuje ženu, nýbrž „... je třeba plození u něj chápat podle toho, co je přiměřené duchovní přirozenosti.“¹⁸⁸

V dalších částech svého spisu se Tomáš snaží obhájit jeden z hlavních argumentů muslimů proti monoteismu křesťanství, a sice učení o Svaté Trojici: „*Křesťanská víra spočívá především ve vyznání svaté Trojice a zvláště vyniká v kříži našeho Pána Ježíše Krista. [...] Naše naděje spočívá ve dvou věcech: v tom, co očekáváme po smrti, a v pomoci Boží.*“¹⁸⁹ „*Považují nás za pomatené, když vyznáváme tři osoby v Bohu, a tvrdí, že vyznáváme tři bohy.*“¹⁹⁰ „... vycházející božská láska byla označena jako Duch. [...] V Bohu však nemá místo materiální láska. Proto příhodně nazýváme jeho lásku nejenom jednoduše Duch, ale Duch svatý,

¹⁸⁴ AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*, s. 27.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 29.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 8 - 9.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 25.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 31.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 25.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 25.

příčemž výrazem „svatý“ vyjadřujeme jeho čistotu. [...] Je nutné, aby láska vycházela ze slova. Říkáme však, že Boží slovo je Syn. Z toho plyne, že Duch svatý vychází ze Syna. [...] Je však mimo pochybnost, že Bůh, ze kterého vychází Slovo a Láska, je subsistující skutečnost, takže je možné jej nezývat také hypostaze nebo osoba. A proto příhodně tvrdíme, že v Bohu jsou tři osoby: osoba Otce, osoba Syna a osoba Ducha svatého. [...] Protože tedy Otce, Syna a Ducha svatého nerozlišujeme v božské přirozenosti, ale pouhými vztahy, vhodně nenazýváme tři osoby třemi bohy, ale vyznáváme jednoho a dokonalého Boha.“¹⁹¹

Hřích spojuje Tomáš Akvinský s tělesnem, proto bylo nutné, aby Bůh přijal lidskou přirozenost a svým jednáním při působení na Zemi podpořil lidstvo ke ctnosti. „Vysmívají se také našemu tvrzení o tom, že Kristus, Boží Syn, byl ukřižován pro spásu lidského rodu: protože je-li Bůh všemohoucí, mohl spasit lidský rod bez utrpení svého Syna.“¹⁹² „Proto musel Boží Syn, který se stal člověkem, předkládat lidem nauku božské pravdy, aby ukázal, že tato nauka pochází od Boha, a nikoli od lidí.“¹⁹³

„Vytýkají dále křesťanům, že každý den pojídají na oltáři svého Boha, a namítají, že tělo Krista – i kdyby bylo velké jako hora – by už muselo být zcela snědno.“¹⁹⁴ Tomáš Akvinský obhájí tuto svátost a popisuje, že Tělo Kristovo bylo proměněno v chléb, který je pak požívám věřícími. Tato proměna není žádné mystérium, nýbrž k ní dochází silou přirozenosti, kdy věc přijme jinou formu. „...moc všemohoucího Boha, který dává vzniknout věci jako takové, nejenže může změnit formu něčeho, jako se to děje v přírodě, ale může proměnit celou věc ve věc jinou – tak aby byl chléb proměněn v Kristovo tělo a víno v jeho krev.“¹⁹⁵

¹⁹¹ AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*, s. 39 – 41.

¹⁹² Tamtéž, s. 27.

¹⁹³ Tamtéž, s. 61 - 63.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 27.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 71 - 73.

Tomáš Akvinský vysvětluje, že lidské jednání je podřízeno Bohu, není však podrobena nutnosti a disponuje svobodnou vůlí, protože lidé jsou rozumní tvorové, kteří mohou ovlivňovat své jednání, ke které je motorem jejich vlastní přirozenost. Právě díky tomu, že člověk disponuje svobodnou vůlí, je možné sejít z cesty a od správné vůle se odchýlit. Rozumný tvor má tedy možnost volby a každé jeho pochybení je přestává být v souladu se správností vůle a dochází k hříšnému pochybení. Člověk má možnost volby mezi dobrými a špatnými skutky.¹⁹⁶ „*Tvrdíš, že co se týká zásluh, které závisí na svobodné vůli, Saracéni a jiné národy ukládají nutnost lidskému jednání, když říkají, že člověk nemůže zemřít ani nemůže zhřešit, jestliže Bůh to tak člověku neurčil, a že každý člověk má svůj osud napsaný na čele.*“¹⁹⁷ Islám byl považován za nemravnou víru, která obhájí neřesti.¹⁹⁸ Tomáš Akvinský se domníval, že islám přivábil tolik příznivců k víře právě na základě legitimizace chlípného jednání.

3.5 Kulturní střety

Za vlády dynastie Abbásovců došlo k významným kulturním střetům mezi muslimy a okolním světem. Muslimská duchovní elita se zajímala o intelektuální odkazy antického Řecka, Persie, Indie a Číny. Dochází k intelektuálnímu boomu muslimské civilizace.¹⁹⁹ Hlavním rysem nové muslimské společnosti byla úcta k duchovní kultuře starověku.

V západokřesťanském prostředí vzbuzovalo antické dědictví ve středověku určité rozpaky. Bylo zřejmé, že obsahují četná moudra, problém však byl, že ne všechna tato díla odvozovala pravdu a poznání prostřednictvím Bible. Při možném studiu antické filozofie narážel učenci na problém, že středověká scholastika, která pěstovala vzdělanost

¹⁹⁶ AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*, s. 43 – 45.

¹⁹⁷ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 27.

¹⁹⁸ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 102.

¹⁹⁹ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 32.

v klášterních střediskách a později na univerzitách, vyzdvihovala význam křesťanství nad poznání, veškeré poznání muselo vycházet od Boha, ale tento požadovat antická filozofie primárně nesplňovala, proto bývala zavržována. Islám však tuto propojenost víry a poznání nikdy takto striktně nenárokoval. Od poloviny 12. století rostl také u Evropanů zájem seznámit se s antickou tvorbou, kterou muslimové překládali.²⁰⁰ To vyvolalo zájem o studium arabštiny. Pro Evropany bylo náhle snadnější získat překlady děl antických autorů od muslimů než originály od východních křesťanů. Evropané si uvědomili, že mohou od muslimů získat zdroj cenných poznatků, jelikož muslimové antická díla opatřili množstvím cenných komentářů a obsáhlých studií a navíc disponovali znalostmi vědění Indů a Číňanů.²⁰¹

Islámští učenci se zajímali především o antická přírodovědná, lékařská, botanická, astrologická nebo filosofická díla. Byla překládána například díla Aristotelova, Galénova nebo Hippokratova. Tento duchovní rozvoj muslimů byl umožněn touhou muslimských vládců po vědomostech a ochotou křesťanů dát antické prameny poznání k dispozici muslimům.²⁰² K přenosu antické vzdělanosti mezi muslimy dochází prostřednictvím překladů z řečtiny do syrštiny a následně do arabštiny.²⁰³ „*Obnova věd a filozofie v duchu novoplatonismu a klíčího aristotelismu, která je jedním z rysů modernity, byla plodem tohoto velkolepého setkání latinské a islámské kultury.*“²⁰⁴

Mezi významné muslimské průkopníky filosofie můžeme zařadit Al-Kindího, který psal mimo jiné o matematice, astronomii, chemie a především, který přinesl na přetřes otázku propojenosti aristotelovské filosofie a koránskými zjeveními a pokoušel se je uvést do souladu.²⁰⁵

²⁰⁰ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 108.

²⁰¹ Tamtéž, s. 112.

²⁰² FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 34 - 36.

²⁰³ Tamtéž, s. 49.

²⁰⁴ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 116.

²⁰⁵ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 49.

Dalším významným muslimským filosofem byl Ibn Sína, na západě známý jako Avicenna. Působil jako lékař, kdy ve svých lékařských spisech vycházel z antických učenců. Jeho *Kánon medicíny* (jeho první překlad pořídil ve 12. století Gerard z Cremony) a *Kniha uzdravení* patřili k učebnicím lékařství na evropských univerzitách až do 17. století.²⁰⁶ Lékařství patřilo k oblasti, o kterou Evropané projevovali značný zájem „*Důležitým střediskem lékařství bylo Salerno, v němž se setkávaly poznatky řecké, židovské a přes Sicílii a severní Afriku i arabské kultury.*“²⁰⁷ V souvislosti se středověkou lékařskou praxí křesťanů ve 13. století se dochovala poutavá svědectví muslimského kronikáře Usámy ibn Munkize, který vypráví o tom, že křesťanští lékaři léčili jak s fanatickým zanícením, tak i úspěšně: „*Najednou se objevil francký lékař. [...] a řekl: „Tu ženu posedl ďábel, který se do ní zamiloval. Ostříhejte jí vlasy!“ Ostříhali jí je a nechali jí zase jíst jejich jídla, česnek a hořčici, a její potíže tudíž zesílily. „Ďábel vstoupil do její hlavy“, zhodnotil to on, vzal břitvu a otevřel jí hlavu řezem ve tvaru kříže. Přitom se objevila lebeční kost. Mozek pak otřel solí... a žena okamžitě zemřela.*“²⁰⁸ „*Já však jsem byl svědkem případů, které byly opakem toho, co bylo řečeno. Král měl za správce pokladny jednoho rytíře, kterému se (Alláh ho proklej!) říkalo Bernard. Byl to jeden z nejproklínanějších a nejničemnějších Franků. Toho kopl kůň do nohy. Noha mu zhnisala a otevřela na čtrnácti místech. [...] přišel k němu jakýsi francký lékař, který odstranil z rány všechny masti a jal se ji omývat silným octem. Rána se zacelila a on se uzdravil a byl zase jako satan.*“²⁰⁹

Do stručného výčtu zásadních muslimských filosofů, kteří ovlivnili evropskou vzdělanost, nepochybně patří i Ibn Rušd, latinsky Averroes, který pořídil komentáře k většině pojednání Aristotelových. Averroes

²⁰⁶ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 50.

²⁰⁷ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 114.

²⁰⁸ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 90 - 91.

²⁰⁹ MUNKIZ, Usáma ibn. *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křížáky*, s. 204.

se domníval, že je potřeba dodržovat náboženské principy, ale jedinci nadaní rozumem se musí věnovat filozofii a vědě. *„Theologové nemají právo zasahovat do této činnosti, ani posuzovat její závěry. Theologie je nutná jako zprostředkující disciplína, ale musí být stále pod kontrolou filosofie.“*²¹⁰

V Córdobě v 11. století vznikla na popud umajjovského vládce pozoruhodná multinárodnostní skupina učenců. Nejprve to byli kaligrafové, kteří pro vládce pořizovali kopie knih, ale poté, co byzantské poselstvo věnovalo córdobskému dvoru kopii děl Dioskúridových, byl vyslán do Córdoby i mnich Níkoláos, který spolu s jistým muslimským učencem, který hovořil arabsky, vykládali text andaluským učencům.²¹¹

Zásadní význam pro nové poznání měl i spis Leonarda Fibonacciho, který počátkem 13. století shrnul základy aritmetiky a algebry, došlo k převzetí číslic, které Evropané pojmenovali jako arabské, a byla zavedena nula.²¹²

Veřejné mínění křesťanské Evropy o muslimech zásadně ovlivnila epická poezie s tematikou kruciát.²¹³ *„V epické poezii, a tudíž i propagandě, byl islám označován coby falešná a v podstatě zlá víra.“*²¹⁴ Ve středověké epice bývají křesťanští hrdinové spojováni s požehnáním, zatímco muslimové bývají zmiňováni v souvislosti s ďáblem a démony, kteří uctívají nejrůznější předměty.²¹⁵ *„Jednalo se o střetnutí, které svým způsobem předznamenávalo rozhodující boj mezi mocí Světla a pány Temnot.“*²¹⁶ Tematika křížových výprav se ve středověku těšila v rámci západního křesťanstva nebývalému zájmu a úctě. Křesťané považovali za svůj legitimní nárok získat své svatá místa pod svoji správu, byť násilnou cestou. Naopak muslimové o těchto střetech s křížáky prakticky žádné

²¹⁰ ELIADE, Mircea. Dějiny náboženského myšlení, s. 137.

²¹¹ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 50 - 51.

²¹² CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s.113.

²¹³ Tamtéž, s. 104.

²¹⁴ Tamtéž, s. 101.

²¹⁵ Tamtéž, s. 102.

²¹⁶ Tamtéž, s. 103.

spisy neseptisovali. Křížové výpravy nepovažovali za závažný počin, v jejich očích to byli pouze ojedinělé bitvy. I zde se projevuje ona pověstná lhostejnost muslimů vůči západním křesťanům.²¹⁷

V průběhu 13. století docházelo čilé kulturní výměně mezi křesťanskou a islámskou civilizací. Ze strany západní Evropy se o tuto výměnu zasloužili nejen panovníci, ale i obchodníci, rytíři nebo překladatelé.²¹⁸ Velmi dobrým příkladem je postava Fridricha II., který byl na západě hanlivě označován jako „emír“ nebo „pokřtěný sultán“. Fridrich dosáhl příměří se sultánem Al-Kámilem a na čas získal Jeruzalém, Betlém a Nazaret. Podle muslimských zdrojů Fridrich II. neváhal při pobytu mezi muslimy vyjádřit sympatie k islámu a naznačit pohrdání latinským křesťanstvím.²¹⁹ Pověstná je i fascinace Fridricha II. muslimskou vzdělaností, kterou odpovídajícím způsobem na svém dvoře podporoval. Na jeho dvoře v Palermu, Magna Curia, působil například Michael Scotus, který zde překládal řadu děl antických a arabských myslitelů, především pak Aristotelových, z arabštiny. „A Scotovou zásluhou se Sicílie stala centrem studia Aristotelovch děl prostoupených Avicennovou a Averroovou filozofií.“²²⁰ Na palermském dvoře bylo zřízeno i zvláštní oddělení, jehož úkolem bylo vyřizovat arabskou korespondenci s muslimskými dvory.

Přesto se nejvíce arabská vzdělanost projevila na Pyrenejském poloostrově. Ve 13. století byl arabskou kulturou fascinován Alfons X., který podporoval toledskou překladatelskou školu a inicioval vznik řady dalších filozofických, astrologických a přírodovědeckých překladů.²²¹

Po období určité fascinace orientální kulturou ve 13. století, kdy byla napodobována například maurská móda, Evropané toužili po orientálním zboží a do Evropy pronikly překlady děl muslimských učenců, můžeme

²¹⁷ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 67 - 68.

²¹⁸ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 116 - 117.

²¹⁹ Tamtéž, s. 117.

²²⁰ Tamtéž, s. 119.

²²¹ Tamtéž, s. 120.

současně pozorovat postupné projevy „antiarabismu“. Roku 1277 pařížská univerzita arabskou kulturu veřejně odsoudila a pod vlivem nastupujícího humanismu ve 14. století především v Itálii tento trend sílil. „*Tím, že se humanisté distancovali od tradic arabských „filozofů“, stavěli se vlastně i proti scholastické metodě, lze dokonce říci, že polemika s arabskými texty byla jakousi záminkou pro odvržení scholastiky.*“²²² V souvislosti s nastupující érou renesance a nové epochy humanismu, která je spjata s odmítáním všeho arabského, stál především humanista Francesco Petrarca. Netajil se svými antipatiemi ke všemu arabskému. V jeho tvorbě se můžeme setkat s pohrdáním arabskou literaturou, lékařstvím i filosofií.²²³

V průběhu 13. století, v době potírání sílících křesťanských herezí inkvizicí, se vyskytla další muslimská ideová hrozba v podobě překladů astrologických a alchymistických děl, se kterými do Evropy proudil i novoplatonismus islámské filosofie. V důsledku těchto děl získala církev jasný důkaz o tom, že Muhammadovo učení je ďábelské a kacířské a muslimská kultura pochybná a bezbožná.²²⁴ Také dobová představa a zobrazení mága bývala shodná s podobou muslima a démonický charakter muslimů byl postupně odbouráván až při vzájemné konfrontaci křesťanů a muslimů na Blízkém východě během křížových výprav.²²⁵ Ke konci 13. a v průběhu 14. století, pod vlivem do Evropy proudící muslimské magické literatury, se v Evropě vytvořila jistá chiméra, že „... *nevěřící chtějí okultního umění, v němž byli opravdoví mistři, zneužít ke škodě křesťanů.*“²²⁶ V souvislosti s rozsáhlou morovou epidemií v Evropě v polovině 14. století vládl ve společnosti strach. Docházelo k všeobecnému přesvědčení, že muslimové mají spojení (žebráky, Židy,

²²² CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 136.

²²³ Tamtéž, s. 136.

²²⁴ Tamtéž, s. 127.

²²⁵ Tamtéž, s. 104.

²²⁶ Tamtéž, s. 131.

nemocný lid), kteří podporují spiknutí, jehož cílem má být nákaza celého křesťanstva, po které nastane jeho podmanění muslimy.²²⁷

Křesťanská a muslimská civilizace od sebe čerpala nejen duchovní náměty, ale i praktické objevy a vymoženosti. Mnohem více technických novinek nepochybně přijali křesťané od svých muslimských soků. Jako příklad křesťany přijatých technických vymožeností může být uvedena technika čerpání vody na zavlažování pomocí nástroje na zvířecí pohon nebo znovuoobjevení dávno zapomenuté technické pomůcky pro matematické výpočty, abakus. Díky pobytu muslimů na Pyrenejském poloostrově získala mimo jiné Evropa papír, který se sem začal v 10. století dovážet. Později se v Toledu začal vyrábět a dovážet do dalších regionů západní Evropy.²²⁸ Jako příklad přenosu materiálních produktů opačným směrem, od křesťanů muslimům, tolik příkladů nalézt není tak jednoznačné, přesto je možno uvést příklad sandálu s korkovým podpatkem, který se těšil mezi muslimy velké oblibě a rozšířili jeho využití v oblastech Středomoří.²²⁹

3.6 Obchodní střety

V 9. a 10. století je typickým znakem muslimského světa absence zájmu o svět neislámský, tedy i křesťanský. Neprojevovali ani příliš velký zájem o obchod s křesťanskými oblastmi.²³⁰ Svoji pozornost obraceli spíše k Byzanci, Indii a Číně.²³¹ Poptávka z muslimského světa však po určitých obchodních artiklech, kterými disponovala Evropa, existovala. Jednalo se především o kožešiny, které se staly symbolem vysoké vládní třídy.²³² Nedostatek dřeva, daný geografickou polohou „středověkého muslimského

²²⁷ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 131.

²²⁸ Tamtéž, s. 112.

²²⁹ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 47 - 48.

²³⁰ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 35.

²³¹ Tamtéž, s. 23.

²³² FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 53.

světa“ inicioval další obchodní příležitosti s křesťany. Stejně tak k žádaným obchodním komoditám patřilo železo a kvalitní meče. Jako důkaz obchodu mezi muslimy a křesťany nasvědčuje fakt, že se muslimské mince připojili i akceptovaným a žádaným platidlům ve Středomoří. Arabský dinár a dirham v některých oblastech dokonce nahradil byzantský denár. V 10. století se vyvinuly i pozitivní obchodní vztahy mezi Benátčany a fátimovským Egyptem.²³³ Benátky nebo i Janov disponovali později výraznou mocí v křižáckých královstvích, protože zde měli své obchodní kolonie. *„Italští obchodníci, kteří zde pobývali, tak měli přístup k drahocennému orientálnímu zboží a koření, které dodávali na evropské trhy.“*²³⁴ K zásadnímu obchodní výměně docházelo i při obchodu s otroky. Především v době výstavby Bagdádu docházelo k masivní poptávce po otrocích, kteří doplňovali pracovní sílu muslimů. Jejich hlavními dodavateli byli severoevropští ozbrojení kupci, Rusové.²³⁵

Poptávka na evropských trzích byla po rozličných orientálních artiklech, jako je koření, koberce, drahocenné pozlacené a malované, stříbrné nebo hedvábné látky. Také středověká západoevropská móda podléhala inspirací orientální kulturou. *„Vybrané a drahé látky, které se na Západ dovážely, popřípadě byly napodobovány, se často nazývaly jmény měst, v nichž se vyráběly: mušelín podle Mosulu, baldachýn podle Bagdádu, damašek podle stejnojmenného syrského města Damašku.“*²³⁶

²³³ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 37.

²³⁴ Tamtéž, s. 79.

²³⁵ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 53.

²³⁶ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 126.

4. DĚJINNÝ KONTEXT – VÁLEČNÉ STŘETY A DIPLOMATICKÉ STYKY KŘESŤANŮ A MUSLIMŮ

Po náhlé smrti Muhammada islámská společnost dynamicky expandovala. Historikové nejsou jednotní v názoru, proč najednou Arabové podnikli tyto výboje. Jak uvádí Richard Flatscher: *„Z jednoho úhlu pohledu se mohou jevit jako pouhé nájezdnické výpady onoho tradičního typu, kdy na sebe vzájemně útočily jednotlivé arabské kmeny. Ty však kodex ummy nyní zakázal, a tak bylo nutno obrátit je navenek proti cizím. Podle druhého náhledu, jenž je předmětem sporů mezi badateli, byla tato tažení vedená touhou sjednotit Araby do ummy s centrem v posvátném městě Jeruzalému, kde se mělo čekat na nadcházející konec světa.“*²³⁷ Felix Tauer udává ještě jiný, mnohem materialističtější důvod arabské expanze: *„Ve skutečnosti to bylo jen náhlé a organizované vystupňování expanzní tendence, podmíněné vleklým přelidňováním nitra Arabského poloostrova a tím způsobeným zhoršením životních podmínek, které dříve nejsou plánovitě vedena, se projevovala jen občasnými loupeživými nájezdy a pozvolným pokojným pronikáním arabského živlu do pohraničních území sousedních říší. Tato touha po kořisti nebo dosažení lepších životních možností byla vlastní hybnou silou výbojů, islám byl její vzpruhou, která tuto sílu uvedla v usměrněný pohyb, to ještě ne tak jeho náboženská jako politická stránka: spojení všech Arabů v jednu státní organizaci.“*²³⁸

V 7. století obsadili muslimové Sýrii, Palestinu, Egypt, některé ostrovy ve Středozemním moři, putovali se přes severní Afriku (Tripolis, Tunisko, Alžírsko) a začínali být vážnou hrozbou pro Evropu. Začátkem 8. století obsadili i nejzápadnější bod Afriky, Maroko, který nazývali „nejzazším východem – al-Maghreb al-Aqsá.“²³⁹ Islám se primárně jevil jako vojenská hrozba. V prvních dvou století expanze muslimů byla

²³⁷ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 18.

²³⁸ TAUER, Felix. *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*, s. 37.

²³⁹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 17.

i po dvakrát neúspěšně atakována i Konstantinopol, významné křesťanské středisko.²⁴⁰ V první polovině 8. století již spravovali muslimové obrovské impérium rozprostírající se na západě od Maroka a Pyrenejského poloostrova, přes severní Afriku až na východě k hranicím s Čínou a na severu od Anatólie v Malé Asie až po území afrického rohu na jihu.²⁴¹ Arabové obsadili i území s dobře fungující státní správou, proto v podmaněných provinciích zachovali staré pořádky a s domorodým obyvatelstvem se snažili udržet přátelské vztahy.²⁴² V prvních třiceti letech po smrti Muhammada, za vlády prvních čtyř volených chalífů byly tedy položeny základy pro politickou moc islámu, kdy došlo k této fenomenální expanzi muslimů.²⁴³

4.1 Muslimové na Blízkém východě 7. – 11. století

Od roku 661 do roku 749 si udržela vládu nad muslimským světem čistě arabská dynastie Umajjovců. Za vlády prvního umajjovského chalífy Mu'áwiji bylo sídlo chalífátu přemístěno z Medíny do Damašku, s čímž souvisí i změna ve způsobu života a vystupováním představitele islámu. První chalífové žili ve skromných podmínkách v Medíně, ale později v Damašku byl zřízen reprezentativní dvůr podle byzantského vzoru. Chalífa své poddané zval na návštěvy, při kterých s vysoce postavenými Araby hovořil o svých mocenských rozhodnutích.²⁴⁴ V roce 749 došlo k politickému převratu a významnému mezníku v islámských dějinách, kdy rozhodující roli pro sebe dokázala získat dynastie Abbásovců. Nový představitel muslimského chalífátu tvrdil, že je potomek prorokova strýce Abú'-l-'Abbáse, od kterého je odvozen i název dynastie – Abbásovci. Díky tomuto převratu bylo ukončeno období, kdy byli arabští dobyvatelé

²⁴⁰ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 38.

²⁴¹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 20.

²⁴² FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 24.

²⁴³ TAUER, Felix. *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*, s. 38.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 50.

považování za privilegovanou vrstvu obyvatelstva a začalo se prosazovat využívání vojenských otroků, mameluků. V souvislosti s novou vládnoucí dynastií bylo založeno i nové hlavní město říše – Bagdád, kde od roku 762 sídlil chalífa. Chalífa disponoval kontrolou nad mocí světskou i duchovní a nechal se titulovat „stín boží na zemi“.²⁴⁵ Abbásovští chalífové se postupně svým poddaným odcizili a vystupovali pouze zřídka při slavnostních příležitostech, proto při výkonu moci byl pověřen vedením chalífátu vezír, který spravoval správu politickou, finanční i vojenskou.²⁴⁶ Tímto převratem došlo i k zásadní ideové změně. Islám již nebyl náboženství privilegovaného arabského etnika, nýbrž se stal náboženským pojítkem různých národů.²⁴⁷ Pravděpodobně nejednotnost a vnitřní rozepře mezi dynastií Umajjovců a Abbásovců zbrzdily údernost muslimské expanze, která se tak postupně výrazně zpomalila nebo dokonce postupně zastavila.²⁴⁸

Oblast kolem Malé Asie byla od 7. století také v neustálém střetu mezi atakujícími muslimy a Byzantskou říší, čímž zároveň sloužila jako ochrana Evropy před nájezdníky z východu.²⁴⁹ Při úspěšném dobývání byzantinských území muslimy hrál důležitou roli fakt, že v rámci křesťanstva existovalo množství různých heretických hnutí, které byly ze strany Byzance potlačovány. Zejména nestoriáni a jakobité vítali příchod muslimů, které považovali za své osvoboditele, jelikož jim muslimové byli ochotni poskytnout náboženskou svobodu.²⁵⁰ V letech 674 – 678 a následně i v letech 717 – 718 muslimové neúspěšně obléhali Konstantinopol, hlavního centrum Byzance, která dokázala jejich vojenský

²⁴⁵ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 17.

²⁴⁶ TAUER, Felix. *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*, s. 78.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 76.

²⁴⁸ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 21.

²⁴⁹ WHEATCROFT, Andrew. *Nevěřící*, s. 222.

²⁵⁰ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 20.

nápor odrazit a na staletí zastavit muslimskou expanzi do Evropy z východu.²⁵¹

Koncem 10. století došlo k dalším významným změnám v rámci muslimského světa. Jeho politická a vojenská moc se začala štěpit a stejně tak, jako křesťanství, tak i islám v 11. století trpěl roztříštěností. Jeho duchovním centrem se stala Káhira, kam expandovali i fátimovští dobyvatelé. Svoji legitimitu odvozovali od příbuznosti s Muhammadovou rodinou, považovali se za potomky dcery Muhammada, Fátimy, a vyznávali méně rozšířenou odnož islámu – šíitský islám.²⁵² V Káhiře roku 969 byl založen Fátimovský chalífát, který se zřekl autority tradičního bagdádského vládce, vyznávajícího sunnu.²⁵³ Emancipace Fátimovců v Egyptě, který právě prožíval díky obchodníkům putujícím do Asie, kteří začali více využívat trasu přes Egypt, hospodářský rozmach,²⁵⁴ je důležitým aspektem úpadku bagdádského chalífátu, který byl natolik oslaben, že byl přinucen podřídit se nově přichozím tureckým dobyvatelům, islamizovaným bojovníkům z Asie, kteří přijali sunnitský náboženský systém. V roce 1055 vpadli seldžučtí Turci do Bagdádu, dobyli ho, chalífa byl donucen se vzdát a Tugrul Bey byl prohlášen sultánem, jehož ambicí bylo navázat na dřívější velkolepou expanzi sunnitského islámu. Odpor jim však kladla jak Byzanc, tak fátimovský Egypt.²⁵⁵ V roce 1071 sultán Arslan drtivě porazil Byzantice u Manzikertu.²⁵⁶ Ani Seldžukové nebyli schopní udržet na svém území jednotu, proto vznikaly menší sultanáty. Seldžučtí Turci zakládali koncem 11. století svá mocenská centra, například v Malé Asii vznikl Růmský sultanát, ovládali Bagdád, Damašek, Aleppo. Politická moc byla v rukou vojenských velitelů, tzv. atabegů.²⁵⁷ Roku 1078 obsadili

²⁵¹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 20.

²⁵² HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 17.

²⁵³ WHEATCROFT, Andrew. *Nevěřící*, s. 189 - 190.

²⁵⁴ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 18.

²⁵⁵ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 38 - 39.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 40.

²⁵⁷ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 23.

Turci i Jeruzalém, který sice od roku 638 náležel muslimským Umájjovcům a později Fátimovcům, nebyl tedy již dlouhou dobu spravován křesťanskými vůdci, ale Seldžukové vůči svatým místům křesťanství neprojevovali příliš pochopení, proto měli poutníci z latinské Evropy cesty do Svaté země značně zkomplikované.²⁵⁸

Také moc na evropském kontinentu byla roztříštěná. Jednotlivé regiony mezi sebou hospodářsky nespolupracovaly. Na území Evropy se postupně od západu šíří feudalismus a lenní systém. Kultura a životy lidí byly těsně spojeny s náboženstvím, v západní Evropě s latinským křesťanstvím, v Evropě střední a východní pak s východním vyznáním.²⁵⁹ Byzantská říše byla v 11. století silná říše s vyspělou kulturou, které se civilizační okruh pod sférou vlivu západního křesťanstva nemohl rovnat. Byzantinci se považovali za následovníky slavné Římské říše a na okolní svět pohlíželi jako na barbary. Ve vysoké vážnosti drželi odkazy na antickou vzdělanost, které si cenili, a kterou se snažili napodobovat. Rovněž státní správa v Byzantské říši byla inspirovaná systémem Říše Římské. Císař Byzance byl první muž ve státě i církvi, to znamená, že kontroloval jak moc světskou, tak i duchovní. Postavení císaře bylo nadřazené všem ostatním smrtelníkům, jelikož císař byl považován za zástupce Boha. Toto panovnické privilegium se nezamlouvalo byzantské šlechtě.²⁶⁰

Kolem roku 1000 vzrostl také zájem křesťanů konat poutě do Jeruzaléma, jelikož byla očekávána po tisíciletém výročí ukřižování Krista jeho parusie. Křesťanský poutník mohl poutí do Jeruzaléma činit pokání za vážný zločin. Na poutníky do Svaté země čekalo na cestě mnoho nebezpečí. Přepadávali je beduínské kmeny, banditi a lupiči, proto se vydávali na svoji pouť ve velkých, několikatisícových skupinách. Tyto

²⁵⁸ MENDEL, Miloš. OSTŘANSKÝ, Bronislav. RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy*, s. 31 - 32.

²⁵⁹ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 12.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 14 - 15.

skupiny měly sice větší možnost se ubránit útočníkům, avšak vyvstala další nepříjemnost, a to s obstaráváním potravy. Poutníci se často setkávali s negativními reakcemi místních, který jim nechtěli poskytnout potravu, ani je vpustit do měst. „*Poutníci to vnímali tak, že Svatá země, která by měla náležet křesťanstvu, úpí v ruce „Saracénů“. Stala se divočinou.*“²⁶¹ Než dobyli svatá místa Turci, muslimští vládci poutě křesťanů nijak nezakazovali, naopak snažili se získat profit tím, že od nich vybírali nejrůznější poplatky. Pouze krátkou dobu v 10. století šíitský káhírský chalífa al-Hákim začal krutě pronásledovat křesťany²⁶², kteří se museli poddat různým diskriminačním opatřením, jako bylo uzavření kostelů a synagog, vyhnání mnichů z klášterů, uzavření poutní cesty. Jeho nejzásadnější projev agrese vůči křesťanům je příkaz k rozebrání mohutného chrámu Svatého hrobu, což se mu nakonec nepodařilo plně realizovat a po jeho smrti byl chrám z popudu byzantského císaře Konstantina IX. zrekonstruován. O těchto událostech informovali západní společnost stovky poutníků, kteří svoji cestu přežili, a podařilo se jim vrátit zpět do své vlasti.²⁶³ Východní křesťané v Byzanci měli problémy bránit svá území nájezdům Turků. Porážka byzantské armády v roce 1071 vyvolala strach a císař Alexios I. vyslal roku 1095 za západořímským papežem Urbanem II. posly se žádostí o vojenskou výpomoc. Jeho největším zájmem bylo vyhnat Turky a obnovit prosperitu svého impéria. Ve své žádosti o pomoc u papeže žádal o pomoc při osvobození posvátných míst křesťanů od kacířů.²⁶⁴ Nastává téměř dvousetletá éra křížáckých tažení.

²⁶¹ WHEATCROFT, Andrew. *Nevěřící*, s. 192.

²⁶² Jeho agrese nebyla mířena jen proti křesťanům, ale i proti sunnitům.

²⁶³ WHEATCROFT, Andrew. *Nevěřící*, s. 190 - 192.

²⁶⁴ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 26.

4.2 Křížové výpravy

„Slovo *kruciáta*, křížové tažení, zaznělo poprvé až o století později²⁶⁵ a do běžného užívání se dostalo teprve v osmnáctém století, dávno poté, co jeho původní síla vyprchala.“²⁶⁶ Pro první bojovníky byla křížová výprava „cesta“ nebo „pout“, ale ve znamení kříže, kterou když vykonají, budou jim, dle slov papeže, odpuštěny všechny jejich hříchy.²⁶⁷ Křížové výpravy jsou nábožensky, strategicky a hospodářsky orientovaná válečná tažení, která probíhala v letech 1096 až 1291. Jejich pořadové označení není vždy jednotné, obvykle se můžeme setkat s celkovým počtem pěti, osmi nebo nejčastěji devíti expanzemi. I mimo toto obvyklé řazení probíhala řada dalších dobytvačných tažení. Michael Mitterauer se domnívá, že: „Křížová výprava je válka papeže. [...] Nikoliv boj o Svatou zemi dělá křížovou výpravu křížovou výpravou, nýbrž je to výzva papeže, který tímto ohlašuje vůli Boží. Bez papeže není křížová výprava. Jen papež může vyhlásit opravdovou křížovou výpravu“²⁶⁸ V době bezprostředně před vyhlášením první křížové výpravy byl křesťanský svět poměrně krátce po rozdělení křesťanstva. Jednou z hlavních motivací papeže k expanzi na východ bylo posílit vliv římského papeže na východě.²⁶⁹ „Krucíáty často směřovaly proti těm, kteří se odmítali pořídit církevní autoritě, [...] zatímco ve 12. století hráli prim v pořádání křížových výprav evropští panovníci, zhostili se později, od dob Inocence III., této pozice papežové. S odvoláním na udílení odpustků si osobovali výhradní právo na jejich vyhlašování. Pod jejich vedením se křížové výpravy staly krutým prostředkem útlaku a právním, vojenským a finančním nástrojem křesťanstva.“²⁷⁰ „Křížové výpravy byly zároveň právně-politickým nástrojem, mocnou ideou,

²⁶⁵ Tj. koncem 12. století.

²⁶⁶ WHEATCROFT, Andrew. *Nevěřící*, s. 195.

²⁶⁷ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 77.

²⁶⁸ MITTERAUER, Michael. *Warum Europa?: mittelalterliche Grundlage eines Sonderwegs*, s. 201.

²⁶⁹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 55.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 87.

*nevyčerpatelným zdrojem metafor, mýtem, nekonečným předmětem apologií, odsuzování, polemik a nedorozumění.*²⁷¹

Antony Bridge nastiňuje společenské poměry v době počátku křížových výprav: „Svět západního křesťanství, obtížně se deroucí z barbarství temného středověku, se střetl s vysoce civilizovaným světem Byzance, která už byla za zenitem svého politického rozmachu. A proti těmto dvěma stál svět islámu, v němž Arabové, jejichž kultura vycházela z řeckých a římských zdrojů, byli znesvářeni s Turky z asijských stepí, kteří si tehdy nemohli činit nárok na civilizované chování a normy.“²⁷² „Křížová tažení byla pro muslimy jen místními událostmi na území, jež bylo beztak rozerváno soupeřením drobných knížat. Dlouho zde nebyla vnímána atmosféra náboženské války...“²⁷³ Cílem křížové války nikdy nebylo obracet nevěřící na křesťanskou víru, ideovou motivací křížáckých válek bylo znovuzískání a uhájení Svaté země do svého poručnictví.²⁷⁴ Křesťanské válečné výboje pod patronem kříže bývají často dávány do souvislosti s muslimským džihádem. Džihád je arabské slovo, které v doslovném překladu znamená úsilí nebo snažení všeho druhu, které člověk vynakládá. Džihád rozhodně není možné zjednodušeně vysvětlovat, jak je v našem civilizačním okruhu obvyklé, jako „svatá válka“, takovou interpretaci nenajdeme ani v Koránu ani hadísech.²⁷⁵ Sémantický význam slova džihád podléhá množství konsekvencí a je potřeba ho vysvětlovat s odpovídajícím historickým nebo věroučným konceptem. „Proto právní znalci rozlišují čtyři roviny, v nichž se může věřící účastnit džihádu: džihád srdcem, jazykem, rukou nebo mečem.“²⁷⁶ V mekkánských súrách můžeme pozorovat v souvislosti s džihádem nejprve výzvy k trpělivosti, ale v súrách z medinského období, pravděpodobně pod vlivem politických událostí,

²⁷¹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 88.

²⁷² BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 5.

²⁷³ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 63.

²⁷⁴ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 88.

²⁷⁵ ISLÁMSKÁ NADACE V PRAZE. *Džihád*, s. 8 - 9.

²⁷⁶ MENDEL, Miloš. *Džihád*, s. 32 - 34.

nabývají sůry na razanci, se kterou je potřeba vést aktivní, cílevědomí boj za podrobení nevěřících nepřátel a šíření víry. Toto pojetí džihádu je pochopitelné, neboť v počátcích islámu bylo nezbytné obracet nevěřící polyteisty na islám a celou Arábii sjednotit, což by bez početné základny věřících nebylo možné. „*A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám, avšak nečiňte bezpráví, neboť Bůh nemiluje ty, kdož se bezpráví dopouštějí.*“ (Súra Kráva 2:186/190) „*Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžeňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabití. Avšak nebojujte s nimi poblíž Mešity posvátné, dokud oni s vámi zde nezačnou bojovat. Jestliže však vás tam napadnou, zabte je – taková je odměna nevěřících!...*“ (Súra Kráva 2:187/191) „*A bojujte proti nim, dokud nebude konec svádění od víry a dokud nebude všechno náboženství patřit Bohu. Jestliže však přestanou, pak skončete nepřátelství, ale ne proti nespravedlivým.*“ (Súra Kráva 2:189/193) „*Měsíc posvátný proti měsíci posvátnému, i věci posvátné podléhají zákonu krevní msty! Kdokoliv proti vám vystoupí nepřátelsky, pak i vy proti němu tak vystupte, podobně jako on vystupoval proti vám. A bojte se Boha a vězte, že Bůh stojí na straně bohabojných.*“ (Súra Kráva 2:190/194) „... křesťané se nemohou v případě násilí, nenávisti, zabíjení a války nikdy upřímně odvolávat na Ježíše z Nazarata...“²⁷⁷ „*Charakteristická pro Ježíše je tedy především bezmezná ochota odpustit: Ne sedmkrát, nýbrž sedmdesátkrát – tedy stále znovu a do nekonečna! A každému bez výjimky! To znamená nejen odmítnutí krevní msty a zásady „oko za oko“, nýbrž i odmítnutí odškodného a výkupného, což v Koránu může někdy slovo „odpuštění“ znamenat.*“²⁷⁸

Západní křesťanská kultura obvykle dává pojítka mezi džihád a obracení nevěřících na muslimskou víru s mečem v ruce. Ve skutečnosti však muslimové primárně neusilovali o šíření islámu, jejich motivací byla

²⁷⁷ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 134.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 133.

teritoriální expanze. Podrobené místní obyvatelstvo si mohlo ponechat svoji původní víru. Jelikož však bylo pro obyvatele muslimských státních zřízení ekonomicky i sociálně výhodnější konvertovat k islámu, byla islamizace původního obyvatelstva vedlejším produktem muslimských expanzí.

4.2.1 První křížová výprava

27. 11. 1095 pronesl papež Urban II. na koncilu v Clermontu svojí proslulou řeč, ve které vyzýval k pomoci východním křesťanům s vyhnáním Turků z území Byzance a s osvobozením svatých míst křesťanů. Jeho slova vyvolala nadšení: „*Deus le volt! – Bůh tomu chce*“²⁷⁹ Byla vyhlášena svatá válka proti Turkům, nepřátelům Boha.²⁸⁰ Když východní křesťané, respektive císař Alexios²⁸¹, oslovili papeže s prosbou o pomoc od nájezdů Turků, chopila se západní církve této výzvy s politickými ambicemi, jelikož tímto aktem mohlo být překonáno nedávné schizma. Tento předpoklad však nebyl naplněn a k definitivnímu rozkolu mezi západem a východem křesťanstvo dospělo až v roce 1204, kdy čtvrtá křížová výprava odvrátila svoji pozornost od muslimů a napadla a dobyla Konstantinopol. „*Od té doby už Řekové Latiny vnímali nikoliv jako bratry křesťany, kteří se od nich odlišují v jistých bodech víry a rituálu, nýbrž jako bezohledné nepřátele jejich církve a národa.*“²⁸²

Křížových tažení se účastnili tisíce obyčejných lidí, kteří prodali svůj majetek, pokud nějaký vlastnili, a vydali se bojovat v souladu se svojí vírou. Jako možná příčina masové účasti rolnictva na křížových výpravách může být i změna demografické situace v západní Evropě, kdy se zvýšil počet obyvatel, docházelo k hladomorům a nejrůznějším epidemiím. Účastníkům

²⁷⁹ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 28.

²⁸⁰ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 24 - 26.

²⁸¹ Alexios I. Komnénos byl byzantským císařem v letech 1081-1118. Byl to panovník s mimořádnými diplomatickými schopnostmi.

²⁸² HARRIES, Richard, MAYR-HARTING, Henry. *Dva tisíce let křesťanství*, s. 68.

křížových tažení byla přislíbena svoboda osobní, osvobození od daní a možnost získání nové půdy na vydobytém území.²⁸³

První skupina bojovníků ve znamení kříže, která se roku 1096 vydala osvobodit Jeruzalém, byla skupina Petra Poustevníka.²⁸⁴ Jednalo se především o chudé venkovany a středověkou spodinu, kterou však nakonec tvořilo až 30 tisíc lidí. Výprava se však potýkala s mnoha problémy, ke kterým patřil i nedostatek jídla, proto křížáci neváhali cestou do Konstantinopole drancovat venkov.²⁸⁵ „Křížáci byli spíše lůza než armáda a profesionální vojáci si s nimi snadno poradili.“²⁸⁶ Podle svědectví byzantské královské dcery Anny Komneny bylo množství příchozích bojovníků „větší než kolik je zrněk písku na břehu moře.“²⁸⁷ Křížáci byli nejednotní a špatně organizovaní. Podařilo se jim dobýt hrad Xerigon, který však neměl vlastní zásobárnu vody. Zanedlouho byli sami obklíčeni Turky, donuceni kapitulovat a všichni kdo nekonvertovali k islámu, byli povražděni.²⁸⁸

Oficiální vojska pod patronem kříže začala putovat na východ až během léta 1096. Nejednalo se o ucelenou výpravu, nýbrž o řadu na sobě nezávislých expedic pod vedením různých pánů, kteří si vybrali i rozdílné trasy své pouti. Jako první se putovala výprava pod vedením Huga z Vermadois, následovaly expedice v čele s Godefroi z Bouillonu, Bohemundem z Tarentu, Raimondem IV. ze Saint Gillese a Adhémarem de Monteilem, Robertem Normandským, Štěpánem z Blois a Robertem Flanderským.²⁸⁹ Když se byzantský císař Alexios odhodlal požádat o pomoc západní křesťanstvo, domníval se, že mu papež pošle menší mužstvo, které posílí jeho vlastní armádu a bude podřízené byzantskému

²⁸³ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 32.

²⁸⁴ Petr Poustevník, nazývaný též Petr z Amiens, působil jako francouzský mnich a lidový kazatel.

²⁸⁵ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 29 - 30.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 32.

²⁸⁷ BARTH, Reinhard. *Die Chronik der Kreuzzüge*, s. 36.

²⁸⁸ HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 39.

²⁸⁹ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 39 - 46.

velení. Zcela jistě neočekával, že do jeho země budou putovat množství na sobě nezávislých, problémových tlup, bez organizace a vojenských zkušeností, v čele s vůdci s politickými ambicemi. Každá z těchto výprav plenila jeho zem, okrádala a vraždila křesťanské obyvatelstvo. Proti některým z výprav bylo dokonce nutno zasáhnout i vojensky.²⁹⁰ Alexios křižákům nedůvěřoval, proto si od každého z velitelů jednotlivých expedic vynutil lenní přísahu věrnosti, což znamenalo, že se zavázali vrátit všechna dobitá území zpět byzantskému císaři.²⁹¹

Než se křižácké tažení vydalo na skutečnou výpravu proti Turkům, byli všichni shromážděni ve vojenském táboře u Bosporu. Jednalo se o obrovskou armádu s přibližně sto tisíci příslušníky. Jejich první úspěch při dobývání Turky obsazeného území bylo město Nikája, hlavní město seldžuckých Turků. Seldžucký sultán Kilič Arslan podcenil křižácký útok, proto město s nápomocí byzantského loďstva muselo kapitulovat, za což Turkům Byzantinci přislíbili ochranu jejich životů. *„Křižákům, kteří by je byli všechny bez milosti jako nepřátele Krista povraždili, připadala tato neuvážená a nepochopitelná velkorysost jako zrada a dokonce rouhání. Nedokázali pochopit diplomatickou hodnotu tohoto projevu mírumilovnosti, který byl Byzantincům blízký.“*²⁹²

Cestou do Anatólie okusili křižáci první strasti. Turci pro ně připravili vypálenou zemi s otrávenou vodou. Horké podnebí a nedostatek jídla si vyžadoval oběti na zvířatech i na lidech.²⁹³ Při dalším putování do Svaté země se projevila nejednotnost vedení celé expedice, která byla rozdělena na dvě části. Menší část armády putovala po skupinkách k Tarstu, rodišti svatého Pavla. Turci raději dobrovolně opustili město a křesťanské obyvatelstvo nadšeně své západní druhy vpustilo dovnitř.²⁹⁴ Jeden

²⁹⁰ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 42.

²⁹¹ Tamtéž, s. 42.

²⁹² Tamtéž, s. 53.

²⁹³ Tamtéž, s. 55.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 58.

z velitelů výpravy, Balduin, se vydal s menším oddílem vojáků do kraje, který obývali křesťanští Arméni. Byl zde uvítán jako pomoc od nadvlády Turků, kraj byl dobit a Balduin přijal pozvání od neoblíbeného arménského vládce Edessy, Thora. Krátce po jeho smrti přijal Balduin titul knížete z Edessy, oženil se s arménskou princeznou a založil první křižácké království.²⁹⁵

Mezitím druhá část hlavní expedice doputovala k důležitému bodu na cestě do Jeruzaléma, k branám Antiochie. Místo útoku vojáci několik měsíců drancovali okolí, čímž poskytovali Turkům možnost na skupinky křižáků útočit a zavraždit. Nedostatek potravy byl stále vážnější problém a množili se dezertace. Na pomoc městu putovala velká turecká armáda, kterou se podařilo křižákům odrazit. Jak uvádí Antony Bridge: *„Porážka aleppské armády byla dalším důkazem toho, jak byli křižáci vynikajícími bojovníky se strhující a nevyčerpatelnou odvahou. Dokonce ani Turci se neubránili obdivu k těmto nesmírně statečným mužům.“*²⁹⁶ Antiochie byla křižáky obsazena až díky zradě na islám obráceného Arména Rúzbeha, který křižáky do města vpustil. *„Ted’ už křižáky nedokázalo zastavit nic [...] Byla to barbarská záležitost, při které nebyl nikdo ušetřen. Turecké ženy a děti byly vražděny spolu s muži a omylem bylo zabito i mnoho řeckých a arménských křesťanů.“*²⁹⁷ O vládu nad městem se přeli Bohemund a Raimond z Toulouse, což nakonec vyřešili až řadoví vojáci, když nabídli Raimondovi uznání vrchním velitelem, když s nimi potáhne do Jeruzaléma. Raimond jejich výzvu přijal a Bohemund se ustanovil knížetem Antiochie.²⁹⁸

Roku 1099 se křižáci konečně dostali před brány dokonale opevněného Jeruzaléma. Antony Bridge popisuje opatření, která zavedl velitel Jeruzaléma: *„Fátimovský velitel města byl důrazně varován,*

²⁹⁵ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 59 - 60.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 65.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 67.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 73.

že se křižáci blíží a provedl všechna myslitelná opatření k zajištění jeho nedobytnosti. Vyhnal křesťany, protože mohli být nespolehliví. [...] Poslal posly do Egypta se žádostí o pomoc a naléhavou prosbou, aby kalif poslal městu co nejrychleji posily.²⁹⁹ Při obléhání města křesťanské vojsko trpělo nedostatkem vody a jídla, když se jim konečně podařilo město dobít, chovali se jako šilení. „Navíc ani na okamžik nezapochybovali o tom, že muslimští obránci Jeruzaléma jsou Bohu odporní, že znesvěcují svatá místa, jsou služebníky Antikrista a uctívači zla, jak o tom praví Bible. A tak s chutí vraždili všechny muže, ženy i děti, které ve městě našli, v pevné víře, že plní vůli Páně.“³⁰⁰ Latinské i arabské zdroje jsou při líčení události zajedno, oba popisují barbarství křižáků. Muslimští kronikáři psali až o 70 tisíci mrtvých, latinští pak o 10 tisíci zavražděných. Nejnovější výzkumy však ukazují, že počet obětí dosáhl maximálně třech tisíc.³⁰¹ Cíl výpravy byl splněn, Jeruzalém byl v rukách křesťanů, kteří však vůbec netušili jak s ním naložit.

Trůn nového království Jeruzalémského byl nabídnut Gottefroi z Bouillonu, který se zřekl titulu krále, ale nazval se „Ochráncem Božího hrobu“ (Advocatus Sancti Sepulchri). Novým arcibiskupem byl zvolen Arnoul de Rohes. Místní křesťané však nepočítali s negativním přístupem nového duchovního vůči východnímu křesťanstvu. Arnould se pokoušel obsadit církevní úřady duchovními se západní latinskou liturgií. Pravoslavným kněžím zakázal vést mše, nesměli vstoupit do chrámu Božího hrobu a znepřátelil si i další menší církve působící v Jeruzalémě, například jakobity, ke kterým přistupoval jako ke kacířům. Příslušníci východního křesťanství si začali uvědomovat, že muslimové projevovali mnohem větší toleranci.³⁰²

²⁹⁹ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 76.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 80.

³⁰¹ ASBRIDGE, Thomas. *Die Kreuzzüge*, s. 94.

³⁰² BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 83.

Nové království Jeruzalémské muselo být obhájeno záhy a to hned v srpnu, kdy se k Jeruzalému blížila egyptská armáda. Ke střetu došlo poblíž města Askalon a křižáci dokázali nově nabyté území uhájit. Koncem roku 1099 byl cíl první křížové výpravy splněn, většina křižáků se vrátila do svých domovů a Jeruzalém postrádal oddané vojáky. Nově vzniknuvší křesťanský stát měl zájem vybudovat vztahy s okolním islámským světem. Vzájemná spolupráce byla ekonomicky výhodná pro obě strany a začínalo docházet k obchodování mezi křesťany a muslimy.³⁰³

4.2.1.1 Vojenské řády – důsledek křížové výpravy

Rytířské řády jsou náboženské organizace s vlastními pravidly, jejichž úkolem je ochraňovat poutníky na jejich cestě do Jeruzaléma. V době, kdy do Jeruzaléma přicházeli křižáci, byl založen mnichem Gérardem řád Johanitů. Jednalo se o řád zcela vojenský i řeholní, který pečoval o menší nemocnici. Další řád, který v této oblasti vznikl, je řád Chudých rytířů Kristových a Šalamounova chrámu (templáři), který založil burgundský rytíř Hugo z Payns. Jejich úkolem bylo ochraňovat poutníky před muslimy při jejich cestě do Jeruzaléma. Oba řády se postupně vyprofilovaly na vysoce profesionální vojenský řád, na určitou elitní vojenskou jednotku.³⁰⁴ Muslimský kronikář Usáma ibn Munkiz považuje templáře za své přátele a vypráví příběh, který se stal v okamžiku, kdy se začal modlit, a který dosvědčuje loajalitu templářů vůči muslimům: *„Tu se přiblížil jakýsi Frank, chytil mě a obrátil mi obličej směrem k východu řka: „Tak se modlíme.“ Ihned se však dostavili templáři, kteří se ho chopili a odvedli ho pryč, zatímco já se vrátil k modlitbě. Ale on využil okamžiku, kdy ho spustili z očí, znovu ke mně přišel, otočil mi tvář k východu a zopakoval: „Tak se modlíme.“ Templáři znovu zasáhli, odvedli ho a omlouvali se mi těmito slovy: „Je to cizinec, který v těchto dnech dorazil z francké země*

³⁰³ BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*, s. 87.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 97 - 98.

a nikdy neviděl nikoho modlit se jinak než s obličejem obráceným k východu.³⁰⁵ Templáři se postupem času stali mocnou a bohatou vojenskou silou. Neúspěch křesťanských křížových výprav a ztráta dočasných držav, především Akkonu, na Blízkém východě si vyžadovala najít někoho, kdo ponese odpovědnost. Pozornost upoutal řád templářů, který se stal „symbolem poraženého křesťanstva“ a rovněž se na západě rozšířily pomluvy, které vygradovaly v letech 1307-1312 obviněním templářů ze sympatizování a spiklenectví s muslimy a uctívání modly „Baphometa“. Jednalo se o záměrně vykonstruovaný politický proces.³⁰⁶ Došlo k pronásledování, k nejrůznějším obviněním a k popravám příslušníků řádu. „Zrušením templářů bylo prvním úspěšným útokem světské moci proti náboženskému řádu.“³⁰⁷

4.2.2 Druhá křížová výprava

Téměř padesát let nechával islámský svět vznik nového latinského státu na území Jeruzalému³⁰⁸ bez zásadnější odezvy. Zásadní změna přišla, když se uznávaným pánem v severní Sýrii stal z pověření seldžuckého sultána Imád ad-Dín Zengí. K jeho úspěchům patří porážka křižáků u hradu Montferrand, kdy roku 1144 dokázal dobít první křižácké království v Edesse.³⁰⁹ Jeho vojsko zmasakrovalo místní obyvatelstvo. Jakmile to bylo možné, nařídil Zengí, že zabiti mají být jen Frankové. Místní

³⁰⁵ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 93.

³⁰⁶ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 81.

³⁰⁷ MUNDY, John. *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*, s. 57.

³⁰⁸ V 7. století, když Arabové poprvé zaútočili na Jeruzalém, bylo svaté město pod správou Byzantské říše, ale roku 638 ho Arabové dokázali dobýt. Jeruzalém je svatým místem nejen pro Židy a křesťany, ale i pro muslimy, pro které je třetím nejsvatějším městem za Mekkou a Medínou. Muslimové odjakživa nazývali Jeruzalém al-Quads, „svatý“. Největší vážnost přikládají právě hoře Moria, kde chtěl Abrahám pole židovské tradice – již křesťané spíše přehlížejí, zatímco muslimové jí věnují mimořádnou pozornost – obětovat Bohu svého syna Izáka. Na základě 17. Súry Koránu, se tradovalo, že jedné noci roku 619 byl Prorok Muhammad dopraven na okřídleném koni al-Burágu z Mekky do Jeruzaléma, odkud vystoupil z hory Moria do nebe..

³⁰⁹ ASBRIDGE, Thomas. *Die Kreuzzüge*, s. 209.

křesťanské obyvatelstvo mají být nedotknutelní.³¹⁰ Touto porážkou byl mýtus o nepřemožitelnosti Franků definitivně potlačen.

Ani situace křesťanů, kteří se usadili v nově vzniklých křesťanských státech, se nevyvíjela v jejich prospěch. Rozhodli se proto oslovit Západ, aby jim na pomoc vyslali další posily. Biskup Hugo z Jabaly byl pověřen, aby přesvědčil papeže Evžena III. k zorganizování dalšího křižáckého tažení. Papež mu sice vyhověl, ale Evženova výzva se nesečkala s odezvou. Hugo se tedy raději obrací na německého a francouzského krále.³¹¹ „Ludvík VII. rychle svolal další sněm svých vazalů na 31. března 1146 do Vézelay.“³¹² K lidu promluvil Bernard z Clairvaux, mnich a asketa, oslnivý řečník a jeden z nejmocnějších mužů Evropy. Jeho vystoupení vyvolalo zájem lidu účastnit se nové expedice ve znamení kříže. Na pomoc křesťanům se vydaly během roku 1147 oddíly německého krále Konráda i francouzského krále Ludvíka VII.³¹³

Každé vojsko zvolilo k dosažení Svaté země jinou trasu. Německá výprava zvolila trasu podél Dunaje směrem do Malé Asie. Byzantský císař Manuel I Komnénos³¹⁴ sice povolil přechod křižáků přes jeho území, ale aby před nimi mohl uchránit svoji zem, raději uzavřel příměří se seldžuckým Rumunským sultanátem. Tento mír byl pro některé, zejména francouzské křižáky známka neloajálnosti Byzance.³¹⁵ Mezi vojáky i jejich veliteli docházelo k neustálým střetům, výprava nebyla jednotná, nedokázala čelit útokům Turků.³¹⁶

Roku 1148 byl svolán sněm v Akku, kde se velitelé křižáků i místní králové znovu radili o dalším postupu vojska. Křižáčtí velitelé se rozhodli

³¹⁰ PHILLIPS, Charles. *Křižové výpravy*, s. 109.

³¹¹ Tamtéž, s. 110 - 111.

³¹² Tamtéž, s. 111.

³¹³ Tamtéž, s. 112 - 113.

³¹⁴ Manuel I. Komnénos usiloval o obnovení bývalé slávy Byzantské říše, proto vedl aktivní zahraniční politiku.

³¹⁵ PHILLIPS, Charles. *Křižové výpravy*, s. 108 - 109.

³¹⁶ HROCHOVÁ, Věra. *Křižové výpravy ve světle soudobých kronik*, s. 98 - 99.

napadnout Damašek a obsadit jeho ovocné sady, což se jim zanedlouho podařilo. Během několika dnů však Damašku dorazila na pomoc armáda Núr ad-Dína Zengího a donutila křižáky k zoufalému, chaotickému úprku a tisíce jich povraždila.³¹⁷ Ze svědectví arabského kronikáře Ibn al-Qalánisího se dozvídáme, že když Frankové zjistili, že jsou obklíčeni mohutnou muslimskou armádou, schovali se ve svém táboře a snažili se rychle prchnout. *„Mnozí pěšáci z damašské milice [...] zabíjeli každého, koho chytili. Přinášeli pak do města jejich hlavy a dožadovali se odměny. Tak se do města dostalo velké množství křižáckých hlav. [...] Když muslimové zahlédli stopy jejich ústupu, vyrazili za nimi již toho rána a spěchali za jejich stíny, na něž cílili svými střelami. [...] Ve zbytcích franského tábora pak našli bezpočet mrtvých těl s jejich krásnými koňmi, jejichž kostry páchly tak, že z toho zápachu padali ptáci v letu.“*³¹⁸

Po nevydařeném útoku na Damašek ztroskotala nejen druhá křížová výprava, ale i negativní postoj muslimů vůči křižákům v Jeruzalémském království se výrazně zhoršil. Fiasko druhé křížové výpravy si západní křesťané vysvětlovali různě. Patřil mezi ně podezření ze spiknutí Byzantské říše s Turky, vina byla svalována i na vůdce výprav i hříchy křižáků, kvůli kterým ztratili přízeň Boha.³¹⁹

Kolem roku 1150 měla muslimská ofenziva jen málo zřetelnou podobu, ale v druhé polovině 12. století s charismatickým vůdcem známým pod označením Saladin³²⁰ nabyl konkrétní podoby. Saladin svrhl vládu Fátimovců v Egyptě, čímž obnovil moc sunny, a rozhodl se sjednotit islámský východ a vyhnat křižáky z Levanty. Jako zásadní moment je považována bitva u Hattínu roku 1187, kdy byli křižáci poraženi

³¹⁷ PHILLIPS, Charles. *Křížové výpravy*, s. 112 - 113.

³¹⁸ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 77.

³¹⁹ PHILLIPS, Charles. *Křížové výpravy*, s. 115.

³²⁰ Vlastním jménem Sáláh ad-Dín Júsuuf ibn Ajjúb. Pocházel z kurdské rodiny, jeho otec byl vysoký vládní úředník. Saládin od roku 1152 složil u Núr ad-Dína. Saladin přebíral po smrti jeho strýce úřad v Egyptě, svrhl dynastii Fátimovců a chopil se funkce káhirskeho vezíra a obnovil moc sunnitského islámu.

a zanedlouho byl i Jeruzalém znovu obsazen muslimy.³²¹ Podmínky kapitulace byly dojednány 30. září 1187 a zněli takto: „*Křesťanské obyvatelstvo Jeruzalémského království si může odkoupit svobodu během následujících 40 dnů, a to za odpovídající sumu (10 dinárů za jednoho muže, 5 dinárů za ženu a jeden dinár za dítě). K tomu budou mít zabezpečenou bezpečnou cestu do křesťanských států v Týru nebo Tripolisu. Jejich koně a zbraně však musí zůstat v Jeruzalému.*“³²²

Termín pro svůj triumfální vstup do Jeruzaléma Saladin pečlivě vybral a zvolil na 2. říjen 1187. Před staletími v tento den Prorok Muhammad vstoupil z Chrámové hory na nebesa, čím Saladin demonstroval určité paralely mezi vlastním životem a životem Proroka.³²³

4.2.3 Třetí křížová výprava

Jako reakce na porážku křesťanů u Hattínu vydal papež Řehoř VIII. 29. října 1187 bulu *Audita tremendi*, čímž povolával bojovníky do třetí křížové výpravy. „*Muslimští „nevěřící“ byli vylíčení jako „divocí barbaři, kteří žijí po krvi křesťanů ve Svatém městě*““³²⁴ Zlo dostalo poprvé konkrétní podobu, podobu Saladina.

První evropský panovník, který papeže vyslyšel a svolil k účasti na výpravě, byl Fridrich Barbarossa. Po počátečních bojových úspěších výpravy, se štěstí se od této expedice odvrátilo s tragickou smrtí Fridricha Barbarossy, který se utopil v řece Salef. Expedice se rozpadla, někteří se vrátili a část výpravy pod vedením syna Barbarossy, Fridricha Švábského, se připojila ke křížákům, kteří obléhali Akko, a kterým velel Richard Lví srdce.³²⁵ U Akka se spojili ještě další, různé menší expedice křížáků a po strastiplných měsících obléhání město kapitulovalo a jménem

³²¹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 78.

³²² ASBRIDGE, Thomas. *Die Kreuzzüge*, s. 341.

³²³ Tamtéž, s. 342.

³²⁴ Tamtéž, s. 349.

³²⁵ PHILLIPS, Charles. *Křížové výpravy*, s. 139.

Saladina souhlasilo s podmínkami kapitulace, což obnášelo výkupné 200 000 dinárů za životy obyvatel, navrácení relikvie Pravého kříže,³²⁶ propuštění přibližně 2000 vězňů, která Saladin zajal a navrácení majetku křižáků na zabavených lodích v přístavu.³²⁷ Dohoda z 12. července původně předpokládala s 30 denní lhůtou pro realizaci podmínek. Saladin otálel s vyplacením výkupného, pravděpodobně chtěl protahovat splnění úmluvy, co nejdéle to bude možné, aby výprava křižáků nestihla do zimy zaútočit na Jeruzalém. 20. srpna se rozhodli křižáci, v souvislosti s údajným nevyplněním úmluvy, k masakru muslimského obyvatelstva. Vyvedli před brány města přes 2700 mužů, které nemilosrdně vraždili. Saladinův rádce Baha ad-Din popisuje, jak muslimové druhý den ráno prohledávali tuto pláň a co si on o tomto incidentu myslí: *„Našli zde mučedníky, tam kde padli, některé mohli i identifikovat. Přepadl je velký žal a zoufalství, neboť nepřítel ušetřil jen vysoce postavené muslimy a silné muže, které může využít na stavební práce. Muslimové se dohadovali, z jakých důvodů bylo toto zvěrstvo spácháno.*³²⁸

Velitel výpravy, Richard Lví srdce s anglickou a francouzskou armádou, se vydal k Jeruzalému. Richard Lví srdce měl pochybnosti, zda je jeho oddíl schopen dobýt a následně udržet Svaté město ve své moci, jelikož značnou část jeho vojska tvořili poutníci, kteří po splnění pouti se budou chtít vrátit do svých domovů. Zahájil proto v říjnu diplomatická jednání, která trvala více než rok. Richard nejednal přímo se Saladinem, nýbrž s jeho bratrem al-Ádilou. Christopher Tyerman uvádí, že: *„v listopadu již nebylo žádným tajemstvím, že probíhají přátelská jednání mezi al-Ádinem a Richardem, případně mezi jejich zmocněnci. Obě strany si během rozhovorů, jež panovaly v přátelské atmosféře hodování a zábavy, vyměňovaly dary. Toto chování, zjevně neslučitelné s postavou*

³²⁶ Křesťané chtěli navrátit kříž, na kterém byl ukřižován Ježíš Kristus, a který je od dob Saladinova dobytí Jeruzaléma nezvěstný.

³²⁷ PHILLIPS, Charles. *Křížové výpravy*, s. 145.

³²⁸ ASBRIDGE, Thomas. *Die Kreuzzüge*, s. 327 - 329.

Kristova bojovníka, pohoršovalo mnohé Richardovy stoupence. Anglický král se však za každou cenu chtěl vyhnout nařčení z politiky usmířování a ukázat, že „mu nechybí věrnost Bohu a křesťanstvu“. V době kdy vyjednávání stagnovalo a pokračovaly boje, vyvažoval Richard své pokusy o jednání tím, že dychtivě stíhal hlavy Turků a vystavoval je jako trofeje po táboře.“³²⁹

Podle svědectví muslimského kronikáře Bahá'-ad-Dína zazněla z úst Richarda při jednom z diplomatických jednání následující slova: „... muslimové i Frankové jsou k smrti unavení, země je naprosto zničená a bylo obětováno mnoho majetku a životů na obou stranách. Přišel okamžik, abychom skončili válku. Jediné body, v nichž se neshodujeme, jsou Jeruzalém. Kříž a území. Jeruzalému je pro nás předmětem víry, jehož se nemůžeme vzdát, i kdyby z nás zbyl jediný muž. [...] Kříž je pro vás bezcenný kus dřeva, zatímco pro nás má obrovskou hodnotu. Sultán nám ho jistě rád předá a my uzavřeme mír a dáme odpočinout od této nekonečné války.“³³⁰

Důležitým mezníkem ve vývoji křesťansko-muslimského vztahu bylo dosažení diplomatické úmluvy v Jaffě, která byla oficiálně potvrzena 2. září 1192. Bylo ujednáno tříleté příměří pro oblast Antiochie a Tripolisu. Oblast Palestiny byla rozdělena na sféru vlivu světa islámského a křesťanského a byla deklarována možnost volného pohybu křesťanů i muslimů na území pod sférou vlivu druhého náboženství. Díky tomu mohli křesťanští poutníci v následujících letech navštěvovat Boží hrob. Saladin umožnil křesťanům v omezené míře sloužit mše v kostele Božího hrobu, v chrámu Narození Páně v Betlémě a v kostele Zvěstování v Nazaretu.³³¹

³²⁹ TYERMAN; Christopher. *Svaté války. Dějiny křížových výprav*, s. 461.

³³⁰ GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, s. 205 - 206.

³³¹ TYERMAN; Christopher. *Svaté války. Dějiny křížových výprav*, s. 471.

4.3 Vývoj na Blízkém východě 12. – 15. století

Tyerman poukazuje na fakt, že všechna další křížácká tažení již nedosáhla významnější vojenského úspěchu a byla donucena k více či méně výhodnému kompromisu. *„Třetí křížová výprava výrazně ovlivnila následující vývoj. [...] Smlouva z Jaffy z roku 1192 se stala vzorem pro budoucí diplomatické uspořádání regionu. V období příštích více než sedmdesáti let byly vztahy mezi křesťanskými vládci pevninského Zamoří a jejich muslimskými sousedy určovány sérií příměří, jež pouze nerozváží či předpojatí lidé ze Západu považovali za bezbožná. Každá významná křížová výprava, která v letech 1192 - 1254 dospěla až do zamoří, se buď snažila o dosažení dohod s nevěřícími, nebo byla nucena podobné dohody přijmout.*³³²

Po smrti Saladina na konci 12. století se jeho říše rozpadla a došlo k boji o nadvládu na Blízkém východě mezi vládci Egypta a Sýrie. Jeruzalém spadl pod nadvládu sultána Egypta, al-Malika Kámila, který později například vedl úspěšná diplomatická mírová jednání s Fridrichem II. Tito dva panovníci se dohodli na odchodu křížáckých vojsk, které Fridrich II. přivedl a došlo k ujednání, že velká část Jeruzaléma opět připadne do rukou křesťanů.³³³ Tato brilantní diplomatická dohoda měla však velmi vratké základy. Předpokladem pro její fungování byl dobrý vťah mezi křesťanskými vládci a egyptskými sultány. Křesťané však usilovali i o spojení s konkurenčními Ajjúbovci, proto egyptský sultán nechal najmout žoldáky, kteří vrhly do Jeruzaléma, vyplenily ho, čímž byl zároveň i učiněn brzký konec poklidného soužití muslimů a křesťanů. Jako odvetu zorganizoval francouzský král Ludvík IX. další křížovou výpravu, při které byl však poražen a padl do zajetí. *„Roku 1249 se stal na africké půdě svědkem převratu, při němž byli káhirští potomci Saladina sesazeni a jejich*

³³² TYERMAN; Christopher. *Svaté války. Dějiny křížových výprav*, s. 471.

³³³ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 82.

*místo zaujali mamlúci, někdejší otroci pocházející z území kolem Kavkazu.*³³⁴

Politickým cílem mamlúků bylo zničit prosperující systém přístavních měst, vylidnit území a odklonit trasy karavan směřujících na východ, a to z důvodu zastavení dalších křížáckých tažení křesťanů na Blízký východ. Pakliže nebude území hospodářsky zajímavé, jistě nebudou evropští panovníci motivováni vypravovat další finančně náročná vojenská tažení. *„V Jeruzalémě se mamlúci ukázali jako horliví zastánci islámu. Přesto respektovali práva židů a křesťanů a chovali se tolerantně i k poutníkům, kterých sem mezi 13. a 16. stoletím přicházelo tolik, že byla do Svaté země zřízena z Benátek „lodní linka“.*³³⁵ Mamlúci udržovali dobré vztahy především s františkány. *„Roku 1309 sultán minoritům oficiálně přiznal správu nad chámem Svatého hrobu, kostely na hoře Sionu a v Betlémě. O pár let později, v roce 1333, obdržel Robert z Anjou od sultána území, jež leželo jižně od městských hradeb a jež bývá ztotožňováno s cenaculem, místem Poslední večeře. Robert ho roku 1342 přenechal minoritům: později se kustod sionského františkánského konventu stal strážcem Svaté země. [...] V ostatních případech však mamlúci přísně dodržovali nařízení muslimského práva a dalším komunitám opravu jejich kultovních míst nedovolili.*³³⁶

V druhé polovině 13. století, po řadě křesťanských válečných neúspěchů, ochladly ambice křížáků na další výboje proti islámu. Podle nové strategie měla být nejprve dobyta základna v Egyptě, čímž by křesťané ovládli nepřítelovi zdroje a nakonec získali Jeruzalém. Představitelé křesťanské strany dospěli i k přesvědčení, že nad islámem mohou zvítězit, teprve tehdy, až bude očištěno křesťanství, v důsledku čehož Papež Inocenc III. veřejně deklaroval právo papeže stanout v čele

³³⁴ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 83.

³³⁵ Tamtéž, s. 84.

³³⁶ Tamtéž, s. 85.

křížáckého tažení. V období pontifikátu Inocence III. byla uspořádána čtvrtá křížová výprava, která se nakonec otočila proti Konstantinopoli a skončila jejím dobytím. Ve 13. století dochází i k postupnému úpadku křížáckého království. Naděje na získání Jeruzaléma pod správu křesťanstva se již také vytrácela.³³⁷

V této době došlo k zásadní změně politických poměrů, kdy byli roku 1258 definitivně svrženi Abbásovcí nově příchozími kočovníky z Asie, Mongoly. *„Traumatický dopad měl mongolský vpád. Tehdy, v roce 1258, byl zničen Bagdád a zavražděn poslední chalífa, tehdy se rozsáhlá území, pokládaná za jádro islámského světa, ocitla asi na dvě generace pod neislámským panstvím...“*³³⁸

14. století je ve znamení prudkého úpadku muslimské moci. Bagdádský chalífát zanikl v polovině 13. století v souvislosti s vpádem Mongolů a španělským Maurům zbyl jen nasrovský emirát v Granadě. Papež Řehoř II. na konci 13. století stále ještě usiloval o získání Jeruzaléma, který již patřil mamlúckým sultánům, místo toho ale roku 1291 naopak došlo ke zničení posledního křížáckého státu, Akkonu.³³⁹

Ani Byzanc neprožívala dny rozkvětu. Po oslabení moci Byzance ze strany západního křesťanstva po roce 1204 již Byzanc nebyla schopna úspěšně vzdorovat v 13. století Mongolům, ani v 14. století osmanským Turkům. Turci od poloviny 14. století pronikali přes Malou Asie a Balkán do Evropy. Postavení Turků zvýšil i úspěch v bitvě na Kosově poli roku 1389. Evropané nebyli schopní účinně odrazit postupující Turky, jelikož nedokázali nezištně spolupracovat, bez svých vlastních mocenských ambicí.³⁴⁰

³³⁷ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 92.

³³⁸ KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*, s. 64.

³³⁹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 94 - 95.

³⁴⁰ MENDEL, Miloš. OSTŘANSKÝ, Bronislav. RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy*, s. 39 - 41.

Skupiny Turků, které se usadily v oblasti Anatólie, dělaly křesťanstvu starosti. Byzanc se postupně ocitla v obležení osmanské hrozby. V letech 1344-1346 iniciovala „Svatá unie“ (Benátky, Janov, Kypr a rytíři z Rhodu) tažení proti tureckým korzárům v Smyrně. Jednotliví členové unie však sledovali vlastní mocenské a obchodní zájmy, především pak Benátčané získali důležitá obchodní privilegia. Osmané mezitím pronikali přes Balkán stále hlouběji do Evropy, což sebou přinášelo další vlnu strachu a sílily touhy po uspořádání další křížové výpravy, kterou nakonec u papeže prosadil uherský král Zikmund. Křížácká armáda však záhy po svém sestavení utrpěla zdrcující porážky, když byla roku 1396 u Nikopole zcela poražena.³⁴¹

Křesťanské naděje se obrátily k turánskému vládci Tamerlánovi (Tímúr), který v závěru 14. století dokázal dobýt rozsáhlá území na Blízkém východě a v Asii. Jeho impérium sahalo od Kavkazu až k Indu. Pouze on mohl čelit osmanskému sultánovi. Zdálo se zájmy křesťanstva a samarkandského chána se shodují. S pověřením francouzského krále byli vysláni dominikáni, kteří Tamerlánovi předali návrh na společné tažení proti Osmanům. *„Na konci července roku 1402 se u Ankary střetli Mongolové s Osmany a po krvavém boji je porazili.“*³⁴² Záhy po této bitvě zemřel Tamerlán a celé jeho impérium se rozpadlo. Zato Osmané sice utrpěli porážku, ale neztratili své ambice na dobývání dalších území. Již roku 1422 obléhal (tentokrát ještě neúspěšně) osmanský vládce Murad II. Konstantinopol.³⁴³ Ve svých výbojích pokračoval v Srbsku, Sedmihradsku, v Uhrách. *„Na počátku roku 1443 vydal papež Evžen IV. encykliku, která vyzývala všechny preláty k tomu, aby se vzdali desetiny svých příjmů ve prospěch války proti Turkům.“*³⁴⁴ V křesťanském světě bylo v tomto období téma uspořádání nové křížové výpravy velkým tématem.

³⁴¹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 137 – 141.

³⁴² Tamtéž, s. 143.

³⁴³ Tamtéž, s. 143.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 147.

Pokud měla být výprava úspěšná, bylo zapotřebí, aby Evropa byla jednotná a měla dostatek finančních prostředků, ovšem ani jedním atributem ve skutečnosti neoplývala. Výprava se uskutečnila, ale jejím výsledkem byla pouze mírová dohoda, která byla porušena, když bylo opět zorganizováno křížácké tažení, které však Osmané v bitvě u Varny roku 1444 opět drtivě porazili.³⁴⁵ V souvislosti se stále rostoucím tureckým nebezpečím okolo skomírající Byzance, byli Byzantinci nuceni přistoupit na papežovi požadavky a 12. 12. 1452 byl vyhlášen konec schizmatu. *„Dopad této dohody byl zničující: i když kladla výslovný důraz na to, že jakmile osmanská hrozba pomine, bude přehodnocena, vypukly v Konstantinopoli nepokoje podněcované řeckými mnichy. Podle nich musela taková do nebe volající, bezbožná dohoda snést na zemi boží hněv.“*³⁴⁶ I přes tento ponižující akt odevzdání se do moci západního křesťanstva, Konstantinopol 29. 5. 1453 padla do rukou Osmanů. *„Islámské právo povolovalo třídní plenění dobytých míst. Skutečnost, že sultán vyhlásil jeho konec už za jeden den, možná zrcadlí chudobu poloprázdného města, zcela jisté je, že to napovídá, jak kruté bylo to jednodenní řádění vítězů.“*³⁴⁷ Pád Konstantinopole vyvolal vlnu strachu z neohrožitelného postavení Turků. *„Český král Jiří z Poděbrad přišel se strategickým plánem budoucí politické jednoty evropských států, který měl sloužit jako trvalý institucionální základ pro organizaci boje proti Turkům.“*³⁴⁸ V souvislosti s jeho sympatizováním s kališníky se nakonec sám stal cílem papežových vojsk. Roku 1453 vydal papež Mikuláš V. svoji bulu, kde vyzývá k další křížové výpravě, která především právě díky neochotě křesťanských panovníků znovu skončila fiaskem.³⁴⁹

³⁴⁵ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 149.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 157.

³⁴⁷ TOMKINS, Stephen. *Stručné dějiny křesťanství*, s. 183.

³⁴⁸ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 158.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 160 – 162.

Při procesu dobývání evropského území Osmany ve 14. století docházelo i k osídlování Balkánu nomády, chudými zemědělci a vojáky z asijského a maloasijského tureckého prostoru. Naopak křesťanští váleční zajatci byli odváženi do Malé Asie k poturčení. *„V územích, jejichž obyvatelstvo se bez boje vzdalo, byli křesťané ponecháni v držení pozemků, z nichž musili odvádět činži, a byla jim zaručena svoboda vyznání i rozsáhlá autonomie na základě církevního zřízení. Za tohoto stavu věci hleděli široké vrstvy křesťanského obyvatelstva balkánských zemí na Turky spíše jako na osvoboditele od útlaku dosavadních vládců než jako na nové utlačovatele. Během času začalo křesťanské obyvatelstvo přijímat i víru svých nových pánů...“*³⁵⁰

4.4 Muslimové na Pyrenejském poloostrově

Koncem 7. století na toledském koncilu svolává vizigótský král Egika pohotovost, jelikož jeho území začali ohrožovat nově příchozí Arabové. Vizigótská říše nebyla právě vzorem společnosti, ve které by obyvatelé byli spokojeni, dalo se předpokládat, že především Židé žijící na území Iberského poloostrova, kteří trpěli řadou omezení od křesťanských despotických vůdců státu, budou s novými příchozími sympatizovat.³⁵¹ Počátkem 8. století sdružili muslimové stotisícovou armádu, se kterou se jim podařilo porazit oddíly vizigótského krále Rodriga, a vydali se k Seville. Brzy následovalo obsazení Córdoba, Toleda, Aragonie, Katalánska a Septimánie, což znamenalo obsazení celé Vizigótské říše, neboli země Vandalů, al-Andalus. Arabům se však nepodařilo dobýt území celého Pyrenejského poloostrova, na kterém zůstaly v Pyrenejích a v Kantábrii „ostrůvky křesťanského vzdoru“. Vzdorovalo na severu poloostrova království Asturie a Galicie, Kantábrie a také Baskové a Navarrové obhájili svojí nezávislost a v 9. století společně s Vizigóty založili Navarrské

³⁵⁰ TAUER, Felix. *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*, s. 170.

³⁵¹ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 16 - 17.

knížectví, později Navarrské království. Z těchto křesťanských bašt byl v následujících století iniciován proces reconquisty.³⁵² Muslimští dobyvatelé se nespokojili jen s úspěchy na území Pyrenejského poloostrova a postupovali dále směrem do Evropy. Ve 20. letech 8. století pronikli až do Provence, dobily Toulouse, Nimes i středověký Carcassonne. Uvádí se, že další postup muslimů do Evropy byl zastaven až roku 732 v bitvě u Poitiers.³⁵³ Franco Cardini se ale domnívá, že se jedná o mýtus, ve kterém je důležitost této bitvy zveličována: „*Bitva u Poitiers postup muslimů nezastavila. V roce 734 byl obléhán Avignon, vypleněno Arles a zničena celá Provence. V roce 737 muslimové pronikli dokonce do Burgundska, kde zajali obrovské množství otroků a odvěkli je do Španělska.*“³⁵⁴ Pravdou však zůstává, že Arabové již po bitvě u Poitiers nepostupovali dále do francouzského vnitrozemí, nicméně definitivně vytlačit muslimy zpět k Pyrenejím dokázali křesťané až roku 759.³⁵⁵

Jak již bylo řečeno, v 8. století došlo k vážnému rozkolu mezi muslimskou komunitou, což má za následek především jejich nejednotnost. Córdobaští emírové se opírají o autoritu staré dynastie Umajjovců, ovšem jejich muslimští oponenti raději uznávali nového abbásovského chalífu sídlícího v Bagdádu.³⁵⁶ Roku 777 se dokonce uchýlil muslimský vládce Barcelony, Gerony a Zaragozy, Sulajmán ibn al-Arabí, k diplomatickému jednání s franckým králem Karlem Velikým. Sulajmán si chtěl zajistit vojenskou podporu u křesťanů proti v opozici stojícímu córdobskému emírovi, za což křesťanům přislíbil část svých lukrativních území na území Pyrenejského poloostrova. V této souvislosti se vykresluje zajímavý obraz tehdejší společnosti, kdy muslimové upřednostnili spolupráci s křesťany proti svým souvěrcům, se kterými je odcizovala nesmiřitelná rivalita.

³⁵² CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 18.

³⁵³ WHEATCROFT, Andrew. *Nevěřící*, s. 98.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 19.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 20.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 24.

Ke křesťansko-muslimskému tažení o rok později skutečně došlo.³⁵⁷ Francký král, Karel Veliký, nejenom, že vpadl na území ve snaze bojovat proti Córdobaškému chalífátu, ale vedl i diplomatická jednání s bagdášským chalífou, což bylo znepokojivé pro Córdobaškého emíra al-Hakama, který se tou dobou musel potýkat s řadou vzpour, která se vyskytovala mezi muslimy na jeho území. V souvislosti s neklidnou situací na Pyrenejském poloostrově tedy navázal Karel Veliký diplomatické styky s novým chalífou Hárúnem ar-Rašídem, jelikož se Karel pokoušel získat vliv nad Jeruzalémem, který tou dobou spravovali Abbásovci. Mezi tématy jejich jednání byl i vzájemný obchod. K zajímavosti patří, že Ar-Rašíd věnoval Karlovi mimo jiných darů i v té době velice exotické zvíře a současně tehdejší blízkovýchodní symbol moci, slona. Byly vysílány delegace na východ k chalífovi a rovněž Karel přijímal muslimské posly. V době vzájemné křesťansko-muslimské antagonie můžeme hovořit o vsutku ojedinělém činu.³⁵⁸

Pro muslimy v polovině 9. století znamenali hrozbu především Normané, kteří ohrožovali na svých lodích pobřeží Pyrenejského poloostrova. Normané dokázali dobýt Seville, ale muslimové je rychle vytlačili zpět na moře. Od této doby vznikaly na popud umajjovského emíra po pobřeží Středoziemního moře tzv. ribáty, menší pevnosti sloužící na ochranu před nájezdníky. Ribáty byly svěřeny do péče murábitů, kteří v nich žili, spravovali je a zasvětili svůj život motlitbě.³⁵⁹

Největší slávu získal umajjovský Córdobašský chalífát v první polovině 10. století, ale hned v následujícím století, okolo roku 1031 zanikl a rozdrobil se na jednotlivé správní celky, tzv. taifasy, které stejně jako

³⁵⁷ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 21 – 22.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 24 - 25.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 27.

křesťanské státní útvary na Pyrenejském poloostrově byly sužovány vzájemnou antagonií.³⁶⁰

Jako reconquista je označování úsilí křesťanů o vypuzení muslimů z Pyrenejského poloostrova. Tento proces trvající od vpádu muslimů na Pyrenejský poloostrov až do 15. století nabýval různou intenzitu. Hlavní důvod, proč muslimové na tak dlouhou dobu dokázali udržet pod svojí správou toto území je fakt, že křesťanští panovníci nebyli jednotní a museli řešit spory sami mezi sebou. Ve středověké křesťanské společnosti, byly světské a náboženské aspekty života vzájemně provázány, přesto nebyly propojeny do takové míry, jako tomu bylo v islámu. Křesťanští vůdci ihned po prvních dobovačných výbojích muslimů hlásili nutnost bránit majetek, život i relikvie před muslimy. Z tohoto důvodu se válka proti islámu mohla označovat za svatou.³⁶¹ Zabíjení ve znamení víry se stalo legitimním: *„zabití nepřítele se podle něho stávalo nezbytností, pokud tento nepřítel přinášel zlo a hřích, jímž nebylo možno čelit jinak než zničením jejich nositele.“*³⁶²

V 10. s 11. století se na Pyrenejském poloostrově rozprostírá Córdobašský chalífát, kudy putovalo do Evropy množství cenných poznatků z věd exaktních, přírodních i duchovních techniky, obchodu i životního stylu. Po jeho rozpadu můžeme pozorovat ambice křesťanů vypudit muslimy z Evropy a po nejrůznějších vojenských výbojích ustálila hranice mezi muslimy a křesťany na Pyrenejském poloostrově na hranici řeky Duera.³⁶³ V 11. století v souvislosti s vládou krále Leónu a Katilie, Ferdinandem I., došlo k významným územním změnám, což podnítilo silnou vlnu válečného a náboženského zanícení křesťanů. Vojska Ferdinanda I. Kastilského dokázala porazit muslimy a donutili muslimské

³⁶⁰ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 53.

³⁶¹ Tamtéž, s. 45.

³⁶² Tamtéž, s. 104.

³⁶³ Tamtéž, s. 51.

vůdce Zaragozy, Badajozu, Toleda a Sevilly odvádět tribut.³⁶⁴ Křesťanské bojovníky podpořil i papež Alexandr II., který vydal bulu, ve které všem bojovníkům udělil odpustek prominutí hříchů. Tento počín se stal vzorem pro pozdější postoj papežů ve vztahu ke křížovým výpravám, kdy papež oficiálně deklaroval souhlas s válkou proti nevěřícím. Náboženské a vojenské záležitosti byly úzce propojeny.³⁶⁵

Mauury dokázal porazit i španělský vládce Alfons IV., který v roce 1085 obsadil Toledo, ale k dalším úspěchům křesťanských vojsk již nedošlo, naopak v následujících letech se oslabení muslimové obrátili s prosbou o pomoc na Almorávidy.³⁶⁶ Jednalo se o horlivou skupinu muslimů, hnutí murábitů, obyvatel ribátů v Africe, kteří dokázali dobýt Maroko a Alžírsko. Almorávidé ofenzívu křesťanů odrazili a násilím si podmanili si maurské státy na Pyrenejském poloostrově, čímž dokázali roztržštěné muslimské správní celky znovu sjednotit. Toto muslimské obyvatelstvo bylo odlišné od Maurů, kteří zde dosud žili. Dosavadní maurští emírové byli donuceni k odchodu do exilu, a muslimský jih Španělska byl pod správou vladaře z Marakkéše.³⁶⁷ Almorávidé podporovali dodržování islámu, výstavbu měst, dohlíželi na obchod i řemesla a podporovali obchod. Rovněž do Evropy proudila vrcholná muslimská vzdělanost, čímž docházelo k výraznému kulturnímu vývoji, ze kterého postupně čerpala i křesťanská Evropa.³⁶⁸ „*Již v roce 1157 však Almería padla do rukou Almohadů, stoupenců nového rigorózního náboženského hnutí [...], kteří se před lety vzbouřili proti Almorávidům, po pádu almorávidské vlády se zmocnili al-Andalusu a postupně získali nadvládu nad celým Magrebem.*“³⁶⁹ V souvislosti s posílením moci islámských Almohadů na Iberském poloostrově došlo v druhé polovině 12. století i k pozastavení

³⁶⁴ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 53.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 54.

³⁶⁶ Almorávidé je odvozenina z arabského slova, jež znamená „ti, kdo se spojují na obranu víry“.

³⁶⁷ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 57 - 58.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 59.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 91.

reconquisty.³⁷⁰ V průběhu 12. století dochází k pomalému rozmachu křesťanských monarchií na Pyrenejském poloostrově. Důležitého vítězství při reconquistě je dosaženo roku 1212 u Las Navas de Tolosa, které získal kastilský král Alfons VIII. „Do kastilských rukou padla roku 1236 Córdoba a roku 1248 Sevilla. Valencie se zmocnil roku 1238 aragonský král. [...] Roku 1250 zbýval na poloostrově jediný nezávislý islámský stát – emirát Granada.“³⁷¹ Do definitivního ukončení vlády muslimů na Pyrenejském poloostrově zbývaly ještě dvě století. V tomto období byl vystavěn jeden z nejkrásnějších architektonických skvostů světa, Alhambra. Poslední muslimská država padla roku 1492, v roce, ve kterém končí éra středověku, v roce kdy Kolumbus objevil Nový svět.³⁷²

³⁷⁰ CARDINI, Franco. *Evropa a islám*, s. 92.

³⁷¹ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 66.

³⁷² LUNDE, Paul. *Islám*, s. 61.

5. ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce Křesťanství a islám ve středověké evropské společnosti bylo nastínit vzájemný vztah křesťanství a islámu, stejně jako i vztah křesťanů a muslimů v období od prvotní expanze muslimů do křesťanské civilizace až po konec středověku, do roku 1492. Jsem přesvědčena, že při studiu této problematiky vzájemných střetů křesťanství a islámu je potřeba vycházet ze vzájemných interakcí křesťanů a muslimů, jelikož bez lidí by nebylo ani náboženství. Právě z tohoto důvodu obsahuje tato práce i rámcové nastínění světských dějin s tím, že důraz je kladen právě na to, jak křesťané vnímali muslimy a naopak jak vnímali muslimové křesťany.

První oddíl své diplomové práce jsem věnovala základním duchovním východiskům křesťanství a islámu, jelikož se domnívám, že ke komplexnímu pochopení křesťansko-islámských vztahů je základní objasnění těchto monoteistickým náboženství vhodná. Oba náboženské systémy vycházejí z podobného semitského prostředí, a právě jejich vzájemná nápadná podobnost pravděpodobně způsobovala onu ideovou nevraživost. *„Náboženské zanícení vyznavačů obou monoteistických učení je a priori netolerantní, jelikož jsou obě неотředitelně přesvědčena o vlastní výlučné správnosti.“*³⁷³ Křesťanští teologové od prvopočátku, kdy začal islám do Evropy pronikat, nepochybovali o tom, že islám je pouhou herezí křesťanství. O jeho systematické studium však jeví jen pramalý a ojedinělý zájem. Stejně tak muslimové měli výhrady ke křesťanství, se kterým však byli poměrně dobře obeznámeni. *„Islámská dogmatika označila křesťanství za nedokonalý, pokažený předstupeň vlastního, konečného zjevení a pravdy.“*³⁷⁴ Dalo by se tedy říci, že na poli ideovém obě náboženství považovala právě to své učení za dokonalé a jediné „správné“.

³⁷³ FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*, s. 68.

³⁷⁴ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*, s. 227.

Důležitý fakt hrál i „duch“ středověké západokřesťanské společnosti. Evropané nebyli schopni přijmout, natož pak tolerovat náboženskou pluralitu. Všichni jinověrci měli být jednou christianizováni. Naopak muslimové neměli problém s tolerancí ke křesťanství a židovství. Křesťany a Židy považovali za národy, kterým byla seslána Písma již před nimi, proto byli křesťané a Židé v muslimské společnosti tolerováni. Důležitou roli v tomto muslimském postoji hrál nepochybně i fakt, že muslimská vláda na náboženské toleranci vydělávala, tím, že vybírala od jinověrců speciální daně.

Hlavní jádro práce tvoří obraz interakcí křesťanů a muslimů. Jak již bylo zmíněno, v prvních staletí konfrontace křesťanů a muslimů probíhaly ve znamení vzájemných antipatií. Ze strany křesťanstva byl hlavním důvodem muslimská expanze, ze strany muslimů to byl zejména fakt, že civilizace na nově dobytých územích byla na výrazně nižší úrovni. Po staletí vzájemného soužití, především v oblasti Pyrenejského poloostrova však došlo ke vzájemné koexistenci a přes tuto oblast putovaly do Evropy i nové impulzy k objevení arabské vzdělanosti. Důležitým obdobím v utváření postojů mezi muslimy a křesťany je období křížových výprav, kterému byl v práci vyčleněn značný prostor. Po prvotním bojovém zapálení křížáků a značné antipatii křesťanských bojovníků vůči muslimům došlo v oblasti nově vzniknuvších států k relativně poklidnému křesťansko-muslimskému soužití mezi muslimy a křesťany, kteří se zde usadili, pro které západní křesťanstvo nenacházelo pochopení. Na sklonku středověku se v procesu reconquisty podařilo Evropanům vypudit Maury z Pyrenejského poloostrova, ale museli čelit nové hrozbě přicházející z východu, výbojům osmanských Turků. Teritoriální výboje pod patronem islámu byly již od středověku pro Evropany hrozbou a tento trend pokračoval i v následujících staletích.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ʿABD AL-ʿÁTÍ, Hammudah. *Zaostřeno na islám*. Praha: Ústředí muslimských obcí, 2010. ISBN 978-80-904373-6-4.

AKVINSKÝ, Tomáš. *O důvodech víry*. 1. vydání. Praha: KRYSTAL OP, 2011. ISBN 978-80-87183-38-0.

ASBRIDGE, Thomas. *Die Kreuzzüge*. 1. vydání. Stuttgart: Klett-cotta, 2010. ISBN 978-3-608-10164-5.

BARTH, Reinhard. *Die Chronik der Kreuzzüge*. 1. vydání. München: Verlag im Wissenmedia, 2003. ISBN 3-577-14609-5.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 8. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-85810-29-8.

BRIDGE, Antony. *Křížové výpravy*. 1. vydání. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0512-9.

CARDINI, Franco. *Evropa a islám*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-640-0.

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení III*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-53-4.

FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 4. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-280-9.

FLETCHER, Richard. *Kříž a půlměsíc*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1145-3.

FUNDA, Otakar. *Ježíš a mýtus o Kristu*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1276-8.

GABRIELI, Francesco. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. 1. vydání. Praha: nakladatelství Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0333-5.

HARRIES, Richard, MAYR-HARTING, Henry. *Dva tisíce let křesťanství*. 1. vydání. Praha: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-221-2.

HROCHOVÁ, Věra. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. 1. vydání. Praha: SPN, 1982. ISBN 14-409-82.

ISLÁMSKÁ NADACE V PRAZE. *Džihád*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství NÚR-Fethi Ben Hassine Mnasria, 2006. ISBN 80-903196-5-3.

ISLÁMSKÁ NADACE V PRAZE. *Pilíře víry*. 3. vydání. Praha: Nakladatelství NÚR-Fethi Ben Hassine Mnasria, 2004. ISBN 80-903196-3-7.

IZEDBEGOVIČ, Ali. *Islám mezi východem a západem*. Praha: TWRA, 1997. ISBN 80-902419-0-5.

Korán. 5. vydání. Praha: Odeon, 1972. ISBN nevedeno.

Korán. Překlad HRBEK, Ivan. Brno: Československý spisovatel, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-7459-080-1.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1993. ISBN 80-7021-125-3.

KÜNG, Hans. VAN ESS, Josef. *Křesťanství a islám*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 978-80-7021-262-2.

LAWRENCE, Bruce. *O Koránu* 1. vydání. Praha: Pavel Dobrovský – Beta, 2007. ISBN 978-80-7306-316-0.

LUNDE, Paul. *Islám*. 1. vydání. Praha: Euromedia group, 2004. ISBN 80-242-1093-2.

MENDEL, Miloš. *Džihád*. 2. vydání. Brno: Atlantis, 2010. ISBN 978-80-7108-316-0.

MENDEL, Miloš. OSTŘANSKÝ, Bronislav. RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy*. 1. vydání. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1554-9.

MITTERAUER, Michael. *Warum Europa?:mittelalterliche Grundlage eines Sonderwegs*. 4. vydání, München: C.H. Beck, 2004. ISBN 3-406-508-936.

MÜLLER, Zdeněk. *Islám*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1997. ISBN 80-205-0534-2.

MUNDY, John. *Evropa vrcholného středověku 1150-1300*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-927-0.

MUNKIZ, Usáma ibn. *Knihá zkušeností arabského bojovníka s křižáky*. 1. vydání. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1814-4.

OSTŘANSKÝ, Bronislav. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. 1. vydání. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-404-3.

PHILLIPS, Charles. *Křížové výpravy*. 1. vydání. Praha: Reader's Digest Výběr, 2010. ISBN 978-80-7406-118-9.

SALEH, Nidal. *Dilema islámské rétoriky*. 1. vydání. Bratislava: Eko-Konzult, 2008. ISBN 978-80-8079-093-6.

SARDAR, Ziauddin. *Islám, náboženství, historie a budoucnost*, 1. vydání. Praha: Jota, 2010. ISBN 978-80-7217-628-1.

TAUER, Felix. *Svět islámu. Jeho dějiny a kultura*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1984. ISBN neuvedeno.

TOMKINS, Stephen. *Stručné dějiny křesťanství*. 1. vydání. Praha: Volvox Globator, 2009. ISBN 978-80-7207-703-8.

TYERMAN; Christopher. *Svaté války. Dějiny křížových výprav*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-091-3.

WHEATRCROFT, Andrew. *Nevěřící*. 1. vydání. Praha: BB/art s.r.o., 2006. ISBN 80-7341-832-0.

ZAVADIL, Pavel. MORÁVKOVÁ, Magdalena. *Dobytí Lisabonu a reconquista Portugalska*. 1. vydání. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-7203-967-8.

7. RESUMÉ

In meiner Diplomarbeit mit dem Titel Christentum und Islam in der mittelalterlichen Gesellschaft beschäftigte ich mich mit der Frage der Beziehung zwischen Christentum und Islam und unter der Christenheit und Muslimen. Der Zeitraum seit der ersten Expansion der Araber im 7. Jahrhundert bis zum Ende des Mittelalters umfasst fast 900 Jahren. In diesem Zeitraum erwirbt die Beziehung unter den Christen und Muslimen zahlreichen Formen – Antipathie, Gehässigkeit aber auch ruhevolle Koexistenz.

Die ganze Arbeit wurde im Kontext der historischen Ereignisse auf die Iberische Halbinsel und im Gebiet des Nahen Ostens bearbeitet und umfasst die grundlegenden geistigen Grundlagen des Christentums und des Islams, aus welchen sowie die dogmatische Harmonie als auch unüberwindbare Widersprüche quellen.